

Πολυπολιτισμική πολυθρησκευτική κοινωνία καὶ τὸ κατηχητικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας*

ΠΑΝΤΕΑΗ ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗ

Με μεγάλη χαρὰ ἀποδέχτηκα τὴν τιμητικὴ πρόσκληση τῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Θείας Λατρείας καὶ Ποιμαντικοῦ ἔργου νὰ συμμετάσχω μὲ εἰσήγηση στὴν ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα καὶ ἐπικαιρὴ διημερίδα στελεχῶν τῶν Ἱ. Μητροπόλεων μὲ θέμα: «Οἱ μετανάστες στὴν ὑπὸ διαμόρφωση πολυπολιτισμικὴ ἑλληνικὴ κοινωνία: μίᾱ πρόκληση γιὰ τὴν Ἐκκλησία». Ἡ χαρὰ μου εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερη γιατί ἡ πρώτη φάση τῆς σπουδαίας αὐτῆς πρωτοβουλίας λαμβάνει χώρα στὴν γενέθλια πόλη Θεσσαλονίκης*, στὴν μητέρα Θεσσαλονίκη τοῦ Πεντζίκη καὶ τῆς Καρέλλη, τοῦ Κωστή Μοσχῶφ καὶ τοῦ Γιώργου Ἰωάννου, στὴν πόλη τῶν Ζηλωτῶν καὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ, στὴ βυζαντινὴ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος, τὴν πρωτεύουσα τῶν προσφύγων, τὴν πρωτεύουσα τῶν Ποντίων, τὴν πρωτεύουσα τοῦ ἑλληνικοῦ Ἑβραϊσμοῦ, τὴ Μητρόπολη τῶν Βαλκανίων, τὴν πιὸ πολυπολιτισμικὴ, λόγω ἱστορίας, πόλη τῆς σύγχρονης Ἑλλάδος. Ὅλα αὐτὰ τὰ διαφορετικὰ στοιχεῖα, ὅλες αὐτὲς οἱ ξεχωριστὲς καταβολὲς καὶ οἱ ὁσμώσεις, θεωρῶ ὅτι εἶναι πλοῦτος καὶ κέρδος γι' αὐτὴ τὴν πόλη: προσθέτουν καὶ δὲν ἀφαιροῦν. Θὰ μπορούσαν νὰ κατατάξουν τὴ Θεσσαλονίκη στὴν πρωτοπορία τῶν σύγχρονων ἐξελίξεων, νὰ τὴν προβάλλουν καὶ νὰ τὴν ἀναδείξουν ὡς προάγγελο αὐτοῦ πὺν μόλις τώρα γνωρίζει ἡ ὑπόλοιπη Ἑλλάδα, ὡς πρόδρομο τῆς πολυπολιτισμικότητας καὶ τῆς ἑτερότητας, τῆς συμβίωσης, τῆς συνοίκησης καὶ τῆς συνάντησης μὲ τὸν «ξένο», τὸν «ἄλλο», τὸν διαφορετικὸ, πὺν ταυτόχρονα ὁμως εἶναι ἢ γίνεται οἰκεῖος καὶ γνωρῖμος. Γι' αὐτὸ καὶ ὅσοι ἀγαπᾶμε τὴ Θεσσαλονίκη, θλιβόμαστε μὲ δηλώσεις καὶ ἐκδηλώσεις ἀπὸ ἐπίση-

---

* Εἰσήγηση στὶς διημερίδες στελεχῶν ποιμαντικοῦ ἔργου τῶν Ἱ. Μητροπόλεων, Θεσσαλονίκη, 19/20-11-2004, Ἀθήνα 22/23-11-2004. Στὴν παροῦσα τελικὴ μορφή του, τὸ παρὸν κείμενο, ἐμπλουτισμένο μὲ τὴν προσθήκη τῶν ἀπαραίτητων παραπομπῶν καὶ ὑποσημειώσεων καὶ μὲ ἐλάχιστες ἐπιπλέον ἀναπτύξεις καὶ ἐπὶ μέρους προσαρμογές, στηρίχτηκε, κατὰ βάση, στὴν εἰσήγηση τῆς Θεσσαλονίκης.

μα ἢ ἀνεπίσημα χεῖλη πού θίγουν καὶ προσβάλλουν τὸ πολυφωνικὸ καὶ πολυπολιτισμικὸ παρελθὸν αὐτῆς τῆς πόλης, τὴν παράδοση φιλοξενίας καὶ ἀνοιχτοσύνης πού τὴν διέκρινε πάντοτε. Κάποιοι φαίνεται νὰ ξεχνοῦν πὼς εἴμαστε ὅλοι πρόσφυγες σὲ αὐτὴν τὴν πόλη, σὲ αὐτὴν τὴν γωνιά τοῦ κόσμου, καὶ τὸ μόνο πού μᾶς διαφοροποιεῖ εἶναι ἡ ἡμερομηνία ἀφίξεως.

Ἄς μὴ νομισθεῖ ὅτι οἱ εἰσαγωγικὲς αὐτὲς σκέψεις εἶναι φιλολογικῶς τύπου ἐξάρασεις ἢ φιλοφρονήσεις. Ἄν τις μοιράζομαι μαζί σας εἶναι γιατί πιστεύω ἀκράδαντα ὅτι μᾶς βάζουν κατευθείαν στὴν καρδιά τοῦ φλέγοντος ζητήματος τῆς ἐκκλησιαστικῆς κατήχησης στὴ συνάφεια τῆς πολυπολιτισμικότητας καὶ τῆς πολυθρησκευτικότητας. Γιατί ἀκριβῶς στὰ δύσκολα καὶ τὰ ἐπώδυνα κρίνεται τὸ ἐὰν ἀληθεύουμε μὲ τὴν πίστη μας, ἐὰν ἀντέχουμε τὴν κριτικὴ (ἢ τὴν αὐτοκριτικὴ) γιὰ τὶς ἀπουσίες μας καὶ τὶς σιωπές μας τὶς κρίσιμες ὥρες, ἢ ἐὰν προτιμοῦμε τὴν ἐπανάπαυση καὶ τὸν αὐτοδικαιωτικὸ λόγο, ἐνῶ τὸ θέμα τῆς πολυπολιτισμικότητας ἀνοίγει μπροστά μας τεράστια ζητήματα. Γιὰ παράδειγμα, καὶ μόνο στὰ διαρκῶς ἐπαναλαμβανόμενα ἐπεισόδια μὲ τὴ σημαία νὰ σταθοῦμε, τότε ἡ κριτικὴ καὶ τὰ ἐρωτήματα πέφτουν βροχῇ. Σὰς μεταφέρω μερικὰ μόνο ἀπὸ αὐτὰ πού θέτει ὁ κόσμος ἡ, ἂν προτιμᾶτε, ἢ θύραθεν κοινωνία, αὐτὴ πού δὲν εἶναι πολὺ κοντὰ οὔτε ὅμως καὶ τελειῶς μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία¹. Ρωτᾶνε λοιπὸν πολὺ συχνά: «Καὶ ἡ Ἐκκλησία; Ποῦ εἶναι ἡ Ἐκκλησία σὲ ὅλα αὐτά; Τὰ ἐγκρίνει; Τὰ συμμερίζεται; Γιατί δὲν παίρνει θέση; Γιατί σιωπᾷ; Γιατί δὲν ἀκούγεται; Ποῦ εἶναι ἡ φωνὴ τῆς πού ἄλλες φορές, ὅπως π.χ. γιὰ τὶς ταυτότητες, ξέρει νὰ τὴν κάνει νὰ ἀκούγεται. Καὶ νὰ σκεφτεῖ κανεῖς», συμπληρῶνουν ἄλλοι, «ὅτι ἐδῶ πρόκειται γιὰ ζωντανές, γιὰ ἔμπυχες εἰκόνες τοῦ Θεοῦ. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἡ κατὰ τὰ ἄλλα λαλίστατη Ἐκκλησία μας σὲ τέτοιου εἴδους κρίσεις;» Σταματᾶω ἐδῶ τὰ ξένα ἐρωτήματα καὶ θέτω τὰ δικά μου, τὰ ὁποῖα θὰ ἤθελα νὰ μοιραστῶ μαζί σας: δὲν θὰ ὄφειλε ἄραγε καὶ σὲ αὐτὰ τὰ ἐξόχως συμβολικὰ καὶ δύσκολα ζητήματα, ὅπως ἤδη πολὺ καλὰ τὸ πράττει στὰ ἐπείγοντα προβλήματα τῆς τροφῆς, τῆς στέγης καὶ τῆς πρόνοιας, νὰ δώσει ἡ Ἐκκλησία μας μαρτυρία Χριστοῦ ἀναστάντος, ἐν ᾧ «οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλληνας, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ»²; Μπορεῖ ἡ Ἐκκλησία μας

1. Καλεῖται ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης νὰ διακρίνει κάθε φορά, ἀπὸ τὴ συνάφεια καὶ τὰ συμφραζόμενα, πότε ὁ λόγος ἀφορᾷ τὴν Ἐκκλησία ὡς Σῶμα Χριστοῦ καὶ κοινότητα τῶν ἐσχάτων μέσα στὴν ἱστορία καὶ πότε τὴ Διοίκηση τοῦ Σώματος (τῆς Ἐκκλησίας).

2. Γαλ. 3:28.

νά μένει θεατής και σέ απόσταση ασφαλείας μπροστά σέ τέτοιες έκδηλώσεις πού έξευτελίζουν και άμαυρώνουν την εικόνα του Θεού και την άξιοπρέπεια του άνθρώπου; Πώς θα μιλήσει ή πώς θα κατηγήσει αυτά τά παιδιά αύριο; Ρωτοϋσε χαρακτηριστικά ή άλβανικής καταγωγής παρ' όλίγον σημαιοφόρος σέ ένα χωριό τής Πάτρας, όπου παίχτηκε άλλη μιá πράξη του δράματος: «'Ο πόλεμος τής σημαίας», άδυνατώντας νά κατανοήσει όλον αυτόν τόν παραλογισμό, ρωτοϋσε γεμάτη άπορία: «μά καλά, αυτά πού συμβαίνουν γύρω μας τί σχέση έχουν με αυτά πού μαθαίνουμε στο σχολείο και την Έκκλησία για τó κήρυγμα του Ίησου Χριστού και για την ισότητα των ανθρώπων;» Άλήθεια, τί θα άπαντήσουμε πατέρες και άδελφοί σέ αυτήν την κοπέλα, όπως και σέ κάθε άλλο θύμα τέτοιων αντιλήψεων και προκαταλήψεων; Πώς νά την πιστέψουν λοιπόν την Έκκλησία και νά άποδεχτούν την μαρτυρία της αυτά τά παιδιά, πού χάσανε βία την άθωότητα και την άξιοπρέπείά τους μπροστά στα μάτια μας, όταν ή ίδια ή Έκκλησία συλλαμβάνεται ανακόλουθη με τó κήρυγμα και την πράξη του Ίδρυτή και Κυρίου της, όταν ή ίδια ή Έκκλησία διαλέγει με τή σιωπή της τó στρατόπεδο των ισχυρών και όχι των άδυνάτων, των θυτών και όχι των θυμάτων; Οί χαρακτηρισμοί ίσως φαίνονται βαρείς και όποσδήποτε τά έπεισόδια με τή σημαία άφορούν πρωτίστως στη λειτουργία της ως έθνικού συμβόλου και όχι ως θρησκευτικού. Έστω και έτσι, όμως, μπορεί ή Έκκλησία νά μένει σιωπηλή, άμέτοχη και θεατής, σέ αυτόν τόν πόλεμο των «συμβόλων». Μήπως, αντίθέτως, θα έπρεπε με τόν προφητικό της λόγο νά άποκαλύψει τόν άνελεύθερο χαρακτήρα αυτών των «συμβόλων» όταν μετατρέπονται σέ είδωλα, και νά καταγγείλει την αντιπνευματική/παγανιστική λειτουργία τους, όταν άκόμα και μεταξϋ των κατ' όνομα, έστω, χριστιανών τά «σύμβολα» αυτά ύποκαθιστούν την καθολικότητα και προτεραιότητα τής καινής έντολης τής άγάπης; Άς άναλογοιστοϋμε, λοιπόν, τί θα έκανε ό Χριστός στη θέση μας; Θα σιωποϋσε; Θα συναινοϋσε; Θα κρυβόταν; Θα μιλοϋσε για δικούς του και ξένους, για ντόπιους και μετανάστες, για ήμεδαπούς και άλλοδαπούς; Αυτός πού γεννήθηκε ως ξένος και ως άλλοδαπός; Αυτός πού μεγάλωσε ως μετανάστης και ως φυγάς³; Θα μπορούσε ποτέ ό Ίησους Χριστός νά θυσιάσει έστω και ένα άθωο μικρό παιδάκι, για νά παραφράσουμε τόν Ντοστογιέφσκυ, προκειμένου νά σώσει την τιμή και την άξιοπρέπεια του έθνους και των συμβόλων του; Τί θα έκανε αν θα

3. Βλ. σχετικά την έξοχη άνάλυση του Θ. Ν. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, *Ό Θεός μου ό άλλοδαπός. Κείμενα για μιάν άλήθεια πού είναι «του δρόμου»*, Άκρίτας, Άθήνα, 2002.

ἦταν ἐδῶ, ἀνάμεσά μας, ἂν ἀποφάσιζε νὰ μπερδευτεῖ στὶς ὑποθέσεις μας; Θὰ παρεῖχε θεολογικὴ δικαιολογία καὶ κάλυψη στοὺς «ἐλληνορθόδοξους» θύτες ἢ θὰ ἔδειχνε ἔμπρακτὴ ἀγάπη, τρυφερότητα καὶ ἀλληλεγγύη στοὺς μικροὺς τούτους τοὺς ἐλαχίστους, στὰ ἄλλοεθνῆ ἢ ἀλλόθρησκα θύματα τῆς ἀπίθανης αὐτῆς ἱστορίας;

Φοβᾶμαι πὼς μὲ ὅσα λέω χαλάω ἴσως λίγο τὸ κλίμα εὐφορίας ποὺ δημιουργήθηκε στὸ συνέδριό μας, καθὼς αὐτὸ ποὺ κυρίως ἐδῶ ἀναδεικνύεται εἶναι ἡ θετικὴ συνεισφορὰ τῆς Ἐκκλησίας στὸν τομέα τῆς εὐρύτερης φιλανθρωπίας καὶ πρόνοιας στὸ γῶρο τῶν μεταναστῶν (σίτιση, στέγαση, κοινωνικὲς παροχές, ποιμαντικὴ φυλακισμένων, κ.λπ.). Χωρὶς οὔτε λεπτὸ νὰ ἀμφισβητῶ τὸ πόσο σημαντικὰ καὶ ἀπαραίτητα εἶναι ὅλα αὐτά, ἐπιτρέψτε μου νὰ πιστεύω πὼς ἂν εἴμαστε ἐδῶ σήμερα καὶ συζητᾶμε γιὰ τοὺς μετανάστες καὶ τὴν πολυπολιτισμικότητα, δὲν τὸ κάνουμε τόσο γιὰ νὰ ἀναλυθοῦμε σὲ ἐγκώμια καὶ γιὰ νὰ προβάλουμε τὰ ὅσα θετικὰ ἔχουν συντελεστεῖ στὸν τομέα αὐτό. Εἴμαστε, νομίζω, συναγμένοι, ἐπειδὴ διαισθανόμαστε ἀτέλειες καὶ ἐλλείψεις, ἀπολύτως ἀνθρώπινες ἄλλωστε, εἴμαστε ἐδῶ ἐπειδὴ θέλουμε καὶ ὀφείλουμε νὰ ἀσκήσουμε κριτικὴ καὶ αὐτοκριτικὴ μὲ πνεῦμα χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ εἰλικρίνειας, εἴμαστε ἐδῶ γιὰ τὴ μαθητεία μας στὸν ἐκκλησιαστικὸ τρόπο ζωῆς μᾶς ἔμαθε νὰ μὴν ἀρκοῦμαστε στὸ «ἦδη», στὸ «νῦν», ἀλλὰ νὰ ἐργαζόμαστε καὶ νὰ προσευχόμαστε γιὰ τὸ «ὄχι ἀκόμη», τὸ «οὔπω».

Ἔχοντας ὑπόψη τὸ κατηχητικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας ὅπως ἐπιτελεῖται στὶς μέρες μας, μένουμε μὲ τὴν ἐντύπωση πὼς τὸ ἔργο αὐτὸ εἶναι ἀναντίστοιχο πρὸς τὶς σημερινὲς ἀνοιχτὲς πολυπολιτισμικὲς πολυθρησκευτικὲς κοινωνίες μας, καθὼς πάσχει καὶ παρουσιάζει σοβαρὸ ἔλλειμμα εὐαισθητοποίησης στὸν τομέα τῆς κατήχησης τῶν ξένων καὶ τῶν μεταναστῶν⁴. Εἶναι τέτοια μάλιστα ἡ ἐν γένει κατάσταση τῆς ἐκκλησιαστικῆς μας κατήχησης, εἶναι τέτοια ἡ ἀκίνησια καὶ ἡ νέκρωση τῆς πραγματικῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς ποὺ μαρτυρεῖται τὶς πιὸ πολλὲς φορὲς στὰ κατηχητικά μας, ποὺ ἀναρωτιέται κανεὶς ἂν ἔχει νόημα νὰ μιλάμε γιὰ κατήχηση τῶν μεταναστῶν καὶ αὐτῶν ποὺ ἐκδηλώνουν τὴν πρόθεση νὰ προσέλθουν στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία. Μήπως θὰ ἦταν σωστότερο νὰ μιλήσουμε γιὰ κατήχηση ὄλων μας, γιὰ μετάνοια ὄλων μας, γηγενῶν καὶ ξένων,

4. Καὶ μόνο τὸ ἀπλὸ ξεφύλλισμα τῶν βοηθημάτων ποὺ χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς στὸ ἔργο τῆς κατήχησης τῶν μεταναστῶν καὶ ἀλλοδαπῶν ἀρκεῖ γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴ διαπίστωσή μας.

βαπτισμένων και άβάπτιστων; Μήπως έντέλει χρειαζόμαστε στο χώρο τής κατήχησης μία «άνασκαφή», για να επαναλάβω τή διατύπωση του Χρυσόστομου Σταμούλη⁵, μιās και σύμφωνα με τήν διαπίστωση του τελευταίου, ή εικόνα στο ζωπικό χώρο τής όρθόδοξης κατήχησης σήμερα είναι αυτή τής «έρημης χώρας», τής άπουσίας δηλαδή ούσιαστικής (και έκκλησιολογικά και θεολογικά σωστής) κατήχησης. Άς μήν μās ξεγελοϋν λοιπόν οί άριθμοί τών βαπτίσεων και τής εισόδου άλλοδοπών στην Έκκλησία. Γνωρίζουμε πιά πολϋ καλά πως ύπάρχουν και άλλα κίνητρα, πέραν τών άμιγώς έκκλησιολογικών, όπως ζωρηή έπιθυμία ένταξης και ένσωμάτωσης στην έλληνική κοινωνία, εύρεσης έργασίας, κοινωνικής άποδοχής και δικτύωσης κ.ά. Αυτό φανερώνει και τó παράδειγμα τής έσπευσμένης υιοθέτησης έλληνικών όνομάτων από πολλές ομάδες μεταναστών, όπως ήδη άναφέρθηκε και από άλλους εισηγητές. Έξάλλου, όπως είναι γνωστό, οί περισσότερες από τες βαπτίσεις δέν συνοδεϋονται από ούσιαστική έκκλησιαστική κατήχηση ή, και όταν αυτή ύπάρχει, συνήθως έχει διεκπεραιωτικό χαρακτήρα. Η πλειοψηφία τών μεταναστών φαίνεται να έχει μάλλον καταλάβει τήν νεοέλληνική νοοτροπία και πραγματικότητα. Άντιλαμβάνεται ίσως τούς ισχυρισμούς και τες ψυχώσεις μας: *είμαστε όρθόδοξοι από κληρονομική διαδοχή, από γεννήσεως, ή Όρθόδοξία είναι πιά έγγεγραμμένη στα γονίδια μας, άνήκουμε σε ένα χριστιανικό όρθόδοξο έθνος, αυτό φτάνει και άρκει*. Οϋτε κατήχηση χρειάζεται, σύμφωνα με αυτή τή λογική, οϋτε πνευματική ζωή οϋτε βέβαια τίθεται θέμα μετάνοιας και έσωτερικής μεταστροφής. Μās μιμοϋνται λοιπόν σε μεγάλο βαθμό πολλοί από τούς μετανάστες, άπαξιώνοντας και άποφεύγοντας τήν κατήχηση, ή όποία παρουσιάζει προβλήματα, όπως είπαμε πριν, όχι τόσο γιατί δέν άναπτύσσουμε φιλανθρωπική δράση· οί εισηγήσεις που προηγήθηκαν τó αντίθετο δείχνουν. Πάσχει γιατί ή κατήχηση και ή έκκλησιαστική ζωή που τούς προσφέρεται, άδυνατοϋν να καλύψουν τó κραυγαλέο κενό νοήματος, άδυνατοϋν να παράσχουν ήθικό στήριγμα και πληρότητα ζωής στους σκληρά δοκιμαζόμενους, στους ξεριζωμένους και έρριμμένους στον άφιλόξενο κόσμο μας μετανάστες. Πάσχει γιατί οί χριστιανοί φαίνονται όλο και πιο άσυνεπείς με τήν πίστη τους και ή θεωρία πόρρω απέχει άπ' τά

5. Άνασκάπτο: έκριζώ, «ξεριζώνω», έπι φυτών· άνατρέπω εκ θεμελίων, κατεδαφίζω, έπι οικόδομών. Βλ. ΣΤΑΜΟΥΛΗ ΧΡ., «Άνασκαφή. Σχόλιο για τήν κατήχηση στην Όρθόδοξη Έκκλησία», Άσκηση Άύτοσυνειδησίας, έκδ. «Τό Παλίμψηστον», Θεσσαλονίκη, 2004, σ. 81 κ.έ. Πρβλ. ΡΩΜΑΙΟΥ ΑΝΤ. (ΑΡΧΙΜ.), «Πρόλογος», Κατηχήσεις άγίου Κυρίλλου Ίεροσολύμων, έκδ. «Έτοιμασία», Άθήνα (Καρέας), 1991, σ. 7.

ἔργα τους· γιατί ἡ χριστιανική ζωὴ ἔπαυε νὰ παραπέμπει στὴν ἐλπίδα, τὴν προσμονὴ καὶ τὸν ἀγώνα γιὰ τὴν ἔλευση τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, γιὰ τὴν ἔλευση δηλαδή ἑνὸς κόσμου ἀγάπης, εἰρήνης, ἐλευθερίας, δικαιοσύνης. Κυρίως καὶ πρωτίστως, ὅμως, ἡ κατήχηση παρουσιάζει σοβαρὰ προβλήματα, γιατί ἡ Ἐκκλησία μας δυσκολεύεται νὰ ἀποφασίσει σὲ ποιὸν αἰώνα, σὲ ποιά ἱστορική περίοδο καὶ κοινωνία ζεῖ. Δὲν ἔχει ἀκόμη ἀποφασίσει ἐὰν ἐξακολουθεῖ νὰ ζεῖ σὸ Βυζάντιο ἢ τὴν Τουρκοκρατία, στὴ νεωτερικότητα ἢ τὴν μετανεωτερικότητα, στὶς κλειστὲς παραδοσιακὲς πατριαρχικὲς κοινωνίες ἢ στὶς σύγχρονες μεταβιομηχανικὲς φιλελεύθερες κοινωνίες. Ἐννοεῖται πὼς ἡ κάθε ἐπιλογὴ ἔχει καὶ τὶς ἀνάλογες συνέπειες. Αὐτὸ πάντως πὸν φαίνεται νὰ ἰσχύει διαχρονικὰ καὶ νὰ βαραίνει πολὺ στὸ κατηχητικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ἡ σύμπτωση, πραγματικὴ ἢ φαντασιώδης, ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἐθνικῆς ταυτότητας, ἢ ταύτιση Ὁρθοδοξίας καὶ Ἑλληνισμοῦ, Ἐκκλησίας καὶ κοινωνίας, ἢ ἐμμονὴ στὸν ἐθνοκεντρικὸ λόγο καὶ στὸ πρότυπο τῆς κρατικῆς-ἐθνικῆς Ἐκκλησίας, ἢ ἐξιδανίκευση τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἐθνικῆς ὁμοιογένειας πὸν χαρακτήριζε μέχρι πρότινος τὴν Ἑλλάδα, ἢ ἐπαρχιακοῦ τύπου ἐθνο-θρησκευτικὴ (μονο)πολιτισμικὴ ἐσωστρέφεια, ἢ ὑποκατάσταση, τέλος, τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀπὸ τὸ ἐθνικὸ, ὑποκατάσταση πὸν στερεῖ συχνὰ τὴ δυνατότητα οὐσιαστικῆς σχέσης μὲ τὴν Ἐκκλησία καὶ στοὺς γηγενεῖς Ἑλλήνες. Γιατί νὰ ἐνταχθεῖ κανεὶς συνειδητὰ στὴν Ἐκκλησία ἐφόσον, σύμφωνα μὲ τὴ λογικὴ αὐτή, ἡ ἔνταξη στὴν πλειοψηφοῦσα εὐρύτερη ἑλληνικὴ κοινότητα φτάνει καὶ ἀρκεῖ;

Ὅπως ὅμως γίνεται εὐκόλα ἀντιληπτό, εἴμαστε πολὺ κοντὰ ἐδῶ στὴν κρατοῦσα ἐθνο-κρατικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴν Ἐκκλησία, μιὰ ἀντίληψη πὸν ἐμποδίζει τὴν Ἐκκλησία νὰ ἐνηλικιωθεῖ, πὸν ἀποκλείει ἐξ ὀρισμοῦ τὴν Ὁρθοδοξία ἀπὸ τὶς ἀνοιχτὲς πλουραλιστικὲς κοινωνίες τῆς ἐποχῆς μας καὶ τὴν καταδικάζει σὲ πνευματικὴ ἀνωριμότητα καὶ νωθρότητα, καθὼς γιὰ νὰ ἐπιβιώσει θὰ πρέπει νὰ ἐκλιπαρεῖ διαρκῶς τὴν κρατικὴ βοήθεια καὶ προστασία· μιὰ ἀντίληψη πὸν ταυριάζει ἀποκλειστικὰ σὲ κλειστὲς μονοπολιτισμικὲς κοινωνίες, μὲ συντριπτικὴ ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τῶν ὀρθοδόξων ἐν προκειμένῳ, ὅπου ἡ Ὁρθοδοξία δὲν εἶναι μιὰ φωνὴ ἀνάμεσα στὶς ἄλλες, ἀλλὰ ὁ προνομιακὸς ἢ καὶ ἀποκλειστικὸς συνομιλητὴς τῆς ἐκάστοτε (ἐθνικῆς) ἐξουσίας. Καλῶς ἢ κακῶς ὅμως δὲν ζοῦμε πιά σὲ τέτοιες κοινωνίες, γι' αὐτὸ καὶ ὑποθέτω πὼς μαζευτήκαμε ἐδῶ σήμερα, γιὰ νὰ κουβεντιάσουμε σχετικὰ μὲ τὸ κατηχητικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας στὶς πολυπολιτισμικὲς κοινωνίες.

Τὰ παραπάνω πάντως συμπτώματα, δημιουργοῦν μιὰ συμπαγῆ καὶ ἀδιαπέραστη ταυτότητα, μὲ τάσεις ἀποκλεισμοῦ τῆς κάθε μορφῆς ἑτερότητας. Αὐτὲς

οί διαπιστώσεις εξηγούν και τις συνήθεις στάσεις που υιοθετούν οι μετανάστες έναντι της κατήχησης και της εκκλησιαστικής ζωής εν γένει: είτε σπεύδουν να βαπτιστούν, επιδιώκοντας μια ντε φάκτο έλληνοποίηση, αλλά άδιαφορώντας για την κατήχηση και την εκκλησιαστική ζωή· είτε πάλι, όντας βαπτισμένοι από τις χώρες προέλευσής τους και πολλές φορές με σημαντική βοήθεια από την πλευρά της Έκκλησίας μας σε πρακτικά και ύλικα ζητήματα, νοιώθουν πως δεν μπορούν ή δεν πρέπει να πλησιάσουν πιο κοντά, γιατί παρότι χριστιανοί όρθόδοξοι οί ίδιοι, διαπιστώνουν πως ή ταυτότητα και ιδιαιτερότητά τους δεν μπορούν να γίνουν αποδεκτές από την επικρατούσα «έλληνορθόδοξη» ταυτότητα, πως ή καθ' όλα θεμιτή πολιτιστική ποικιλία δεν είναι και τόσο άνεκτή. Μένουν έτσι ακατήχητοι και άβοήθητοι πνευματικά, άρνούμενοι σε μία συμβατική θρησκευτικότητα παραδοσιακού τύπου. Απόδειξη: πλήν έλαχίστων εξαιρέσεων, πόσες εκκλησιαστικές –όχι έθνικοτοπικές– κοινότητες ή συλλόγους όρθόδοξων μεταναστών έχουμε στη χώρα μας, τη στιγμή που στην Ελλάδα ζούν δεκάδες χιλιάδες μετανάστες προερχόμενοι από τις κατά παράδοση όρθόδοξες χώρες τών Βαλκανίων και της Νοτιοανατολικής Ευρώπης; Ακόμη σημαντικότερο: Πόσοι από αυτούς τους μετανάστες μετέχουν ενεργά τών τοπικών εκκλησιαστικών κοινοτήτων, σχηματίζουν από κοινού με τους γηγενείς τοπικές εκκλησίες, όπου φανερώνεται ή ένότητα όλων εν Χριστώ, πέρα από έθνικές, γλωσσικές ή πολιτιστικές διαφορές; Κι όμως, όλόκληρες περιοχές πια του κέντρου τών Αθηνών αλλά και της Θεσσαλονίκης, κατοικούνται αποκλειστικά σχεδόν από μετανάστες. Θα ήταν πολύ σημαντικό να μαθαίναμε πως ζει εκεί ή Έκκλησία, από ποιούς αποτελούνται οί ένορίες, ποιοί, πόσοι και πως μετέχουν της κατήχησης, κ.λπ., γιατί ζωηρή παραμένει ή έντύπωση πως δεν προσκάλεσε με θέρη ή Έκκλησία μας, τουλάχιστον τους βαπτισμένους μετανάστες, να ένταχθούν και να μετάσχουν ενεργά στις εκκλησιαστικές κοινότητες.

Γεννάται όμως, μετά από όλα αυτά, τó εξής ερώτημα: Σε ποιούς απευθύνεται ή Έκκλησία με τó κατηχητικό της έργο; Ποιός είναι ó λαός της Έκκλησίας εν τέλει; Σε ποιούς ένδιαφέρεται να κηρύξει τó ευαγγέλιο της Βασιλείας και ποιούς ένδιαφέρεται να μνήσει στο νέο τρόπο ζωής, στη νέα σχέση με τó Θεό και με τόν κόσμο, που προτείνει ή Όρθοδοξία; Σε μία μερίδα του πληθυσμού, τους θρησκευόμενους άς πούμε, στον κόσμο τών «κατηχητικών» και τών θρησκευτικών οργανώσεων, με άλλα λόγια στους έντός τών τειχών; Στους γηγενείς και τους αυτόχθονες μήπως, και μάλιστα σ' αυτούς που τά τελευταία χρόνια προκαλούν την εκκλησιαστική μας αυτοσυνειδησία αλλά και την εύρυχωρία και οικουμενικότητα της έλληνικής μας συνείδησης με τους «άγώνες» τους για

τὰ λάβαρα καὶ τίς σημαῖες καὶ μὲ τὴν ὕβρη τῆς ξενηλασίας, τὴν ὁποία δίχως αἰδῶ περιφέρουν καὶ ἐπιδεικνύουν; Ἡ μήπως, σύμφωνα καὶ μὲ τὸν ἀκροτελεύτιο στίχο τοῦ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου (28:19), εἶναι πάντα τὰ ἔθνη ποὺ καλούμαστε νὰ μαθητεύσουμε καὶ νὰ κατηγήσουμε «βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος»; Μήπως λοιπὸν ἐν τέλει ἡ Ἐκκλησία ἀπευθύνεται στὸν δυνάμει λαὸ τοῦ Θεοῦ, τὸν «ἀπὸ γῆς περάτων ἕως τῶν περάτων αὐτῆς»⁶ συναχθέντα σὲ εὐχαριστιακὲς κοινότητες, μὲ τοὺς αὐτόχθονες καὶ τοὺς ἑτερόχθονες, τοὺς γηγενεῖς καὶ τοὺς ξένους, τοὺς ἄνδρες καὶ τίς γυναῖκες, τοὺς φτωχοὺς καὶ τοὺς πλούσιους, προκειμένου ὅλοι μαζί νὰ συγκροτήσουν ἕκκλησία καὶ νὰ φανερώσουν τὸν καινὸ τρόπο ὑπάρξεως, νὰ πραγματοποιήσουν δηλαδὴ κατὰ πρόληψιν τὴν συναγωγὴ τῶν διασκορπισμένων τέκνων καὶ ἐθνῶν⁷; Μήπως δηλαδὴ θὰ πρέπει νὰ ξαναρχίσουμε νὰ συλλαβίζουμε τὰ αὐτονόητα, συνειδητοποιώντας ὅτι τὸ κατηχητικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας ἀπευθύνεται σὲ ὅλη τὴν οἰκουμένη, καὶ ὄχι σὲ ἓνα τμήμα ἢ μέρος τῆς, ὅπως οἰκουμενικὴ καὶ κοσμικῶν διαστάσεων εἶναι καὶ ἡ ἴδια ἡ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸν ἅγιο Ἰωάννη Χρυσόστομο: «τὸ γὰρ τῆς ἐκκλησίας ὄνομα οὐ χωρισμοῦ, ἀλλ' ἐνώσεως ἐστὶ καὶ συμφωνίας ὄνομα»⁸. Ἡ, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε μὲ τὰ λόγια τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, ἀπὸ ἓνα ἔργο ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει ἄμεσα, τίς *Μυσταγωγικὲς Κατηχήσεις*, «ἐκκλησία δὲ καλεῖται φερωνύμως, διὰ τὸ πάντας ἐκκαλεῖσθαι καὶ ὁμοῦ συνάγειν»⁹.

6. Πρβλ. *Θεία Λειτουργία τοῦ Ἁγίου Μάρκου*, ἔκδοση Ἰω. Φουντούλη, Θεσσαλονίκη, 1977, σ. 45-46. Πρβλ. *Θεία Λειτουργία τῶν «Ἀποστολικῶν Διαταγῶν»*, ἔκδοση Ἰω. Φουντούλη, Θεσσαλονίκη, 1978, σ. 34.

7. Βλ. Ἰω. 11:52, Ματθ. 8:11. Πρβλ. καὶ τίς διατυπώσεις τῆς *Διδαχῆς*, στὸ κεφάλαιο περὶ εὐχαριστίας, IX, 4: «ὡσπερ ἦν τοῦτο τὸ κλάσμα (ὁ ἄρτος) διασκορπισμένον ἐπάνω τῶν ὀρέων καὶ συναχθὲν ἐγένετο ἓν, οὕτω συναχθῆτω σου ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς εἰς τὴν σὴν βασιλείαν». Πρβλ. ἐπίσης καὶ τίς σχετικὲς διατυπώσεις τοῦ *Εὐχολογίου τοῦ Σεραπίωνος Θμούεως*, 13, 1, ΒΕΠΕΣ, 43, 77. Γιὰ τὴν ἐσχατολογικὴ ἐρμηνεία τοῦ «κλάσματος» καὶ τῆς ἐνότητας τῆς Ἐκκλησίας, βλ. TAYLOR J., «La fraction du pain en Luc-Actes», στὸν τόμο: J. Verheyden (ἐπιμ.), *The Unity of Luke- Acts*, Leuven, 1999, σ. 284 κ.έ.

8. ἸΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία Α'*, PG 61, 13.

9. ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, *Κατηχήσεις* 18, 24, PG 33, 1044 B. Ἐμβριθῆ ἱστορικὴ καὶ θεολογικὴ ἀνάλυση τῶν Κατηχήσεων τοῦ Κυρίλλου, ἀπὸ ἱεραποστολικῆ σκοπιά, στὴν κλασικὴ μελέτη τοῦ ΒΟΥΛΓΑΡΑΚΗ ΗΛ., *Αἱ Κατηχήσεις τοῦ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων. Ἱεραποστολικὴ Θεώρησις*, Π.Ι.Π.Μ., Θεσσαλονίκη, 1977, ἰδιαίτερα σ. 98-103, 230-233 γιὰ τὰ θέματα ποὺ ἐδῶ μᾶς ἀπασχολοῦν. Βλ. ἐπίσης ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΥ ΧΡ., *Οἱ Κατηχήσεις τοῦ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων. Ψυχοπαιδαγωγικὴ προσέγγιση*, Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη, 1992.

Μήπως λοιπόν τὸ πρόβλημα εἶναι ἀκριβῶς πὼς θεωροῦμε «πρόβλημα» τὴν παρουσία ξένων καὶ μεταναστῶν ἀνάμεσά μας, ἐμεῖς πὺν θεωροῦμαστε πιστοὶ μαθητὲς Ἐκεῖνου ὁ Ὅποιος ἦρθε στὸν κόσμον ὡς ξένος, ὡς μετανάστης, καὶ ὡς ἄλλοδαπός¹⁰, ἐμεῖς πὺν ἔχουμε ἀνακηρυχθεῖ συνεχιστὲς τοῦ ἔργου Ἐκεῖνου ὁ Ὅποιος στὸ εὐαγγέλιο τῆς κρίσεως μᾶς βεβαιώνει μὲ τὸν πιὸ κατηγορηματικὸ τρόπο πὼς στὸ πρόσωπο τοῦ ξένου, τοῦ φτωχοῦ καὶ τοῦ καταδιωγμένου βλέπουμε τὴν πιὸ ζωντανή, τὴν πιὸ ἀληθινὴ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ¹¹; Καὶ ποιοὶ ἀλήθεια εἶναι οἱ ξένοι καὶ οἱ δικοὶ μας ὅταν προσπαθοῦμε νὰ σκεπτόμαστε καὶ νὰ ζοῦμε σύμφωνα μὲ τὸν τρόπο τοῦ Χριστοῦ καὶ ὄχι μὲ τὸν τρόπο τοῦ κόσμου; Πόσο λογαριάζουμε στὶς σχετικὲς ἀξιολογήσεις καὶ ἱεραρχήσεις μας τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ: «Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν· οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἀλλὰ μάχαιραν. ἦλθον γὰρ διχᾶσαι ἄνθρωπον κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς αὐτῆς καὶ νύμφην κατὰ τῆς πενθερᾶς αὐτῆς, καὶ ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ. Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστιν μου ἄξιος, καὶ ὁ φιλῶν υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμὲ οὐκ ἔστιν μου ἄξιος· καὶ ὃς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστιν μου ἄξιος. ὁ εὐρὼν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει αὐτήν, καὶ ὁ ἀπολέσας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔνεκεν ἐμοῦ εὐρήσει αὐτήν»¹².

Φαίνεται πάντως πὼς καὶ ἐμεῖς οἱ χριστιανοὶ ἔχουμε μὲ μεγάλη εὐκολία ἀποδεχθεῖ τις διχαστικὲς ἀπόψεις περὶ δικῶν μας καὶ ξένων, καθὼς καὶ τις θεωρίες περὶ ἐθνικῆς ἢ πολιτιστικῆς ἀποκλειστικότητας καὶ μάλιστα ἔχουμε καὶ

10. Πρβλ. τὸ τροπάριο τοῦ πλάγιου α΄ ἤχου τοῦ ὄρθρου τοῦ Μ. Σαββάτου (διαβάζεται τὸ ἑσπέρας τῆς Μ. Παρασκευῆς): «Τὸν ἥλιον κρύψαντα τὰς ἰδίας ἀκτῖνας καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ διαρραγὲν τῷ τοῦ Σωτῆρος θανάτῳ, ὁ Ἰωσήφ θεασάμενος, προσῆλθε τῷ Πιλάτῳ καὶ καθικετεύει λέγων· δός μοι τοῦτον τὸν ξένον, τὸν ἐκ βρέφους ὡς ξένον ξενωθέντα ἐν κόσμῳ· δός μοι τοῦτον τὸν ξένον, ὃν ὁμόφυλοι μισοῦντες θανατοῦσιν ὡς ξένον· δός μοι τοῦτον τὸν ξένον, ὃν ξενίζομαι βλέπων τοῦ θανάτου τὸ ξένον· δός μοι τοῦτον τὸν ξένον, ὅστις οἶδεν ξενίζειν τοὺς πωλοὺς καὶ τοὺς ξένους· [...] δός μοι τοῦτον τὸν ξένον, ἵνα κρύψω ἐν τάφῳ, ὃς ὡς ξένος οὐκ ἔχει τὴν κεφαλὴν ποῦ κλίνει· δός μοι τοῦτον τὸν ξένον, ὃν ἡ Μήτηρ ὀρώσα νεκρωθέντα, ἐβόα· Ὡ γιὲ καὶ Θεέ μου, εἰ καὶ τὰ σπλάχνα τιτρώσκομαι καὶ καρδίαν σπαράττομαι νεκρὸν σὲ καθορώσα, ἀλλὰ τῆ σῆ ἀναστάσει θαρροῦσα μεγαλύνω». Στὸ ἔξοχο αὐτὸ δείγμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμνογραφίας τῆς Μ. Ἑβδομάδος θὰ πρέπει νὰ δοῦμε, μεταξὺ ἄλλων, καὶ τὴν ἀντίθεση στὴν ἐπιθετικὴ θρησκευτικότητά, πὺν προτάσσει τὸν ἀποκλεισμό, τὴν ἁμαρτία καὶ ἀποτυχία τοῦ ἄλλου ἔναντι τοῦ πνεύματος αὐτομεμψίας, συγχωρήσεως καὶ ὑποδοχῆς τοῦ ἄλλου, τοῦ ξένου, πὺν ἐξέφρασε διαχρονικὰ ἡ ἐκκλησιαστικὴ καὶ θεολογικὴ αὐτοσυνειδησία.

11. Πρβλ. *Ματθ.* 25:31-46.

12. *Ματθ.* 10:34-39. Πρβλ. *Λουκ.* 14:26-27.

ἐμεῖς συνδέσει αὐτῆς τῆς μορφῆς τὴν ἀποκλειστικότητα μὲ ἓναν συγκεκριμένο γεωγραφικὸ χῶρο, τόσο πού μᾶς εἶναι ἀδιανόητο ὅτι τὴν ἴδια γῆ μποροῦν νὰ μοιράζονται διαφορετικὲς φυλετικὲς, ἐθνικὲς, γλωσσικὲς, πολιτιστικὲς ἢ θρησκευτικὲς ὁμάδες, ὅπως ἐξᾴλλου συνέβαινε παλιότερα –ὄχι βέβαια σὲ συνθήκες ἐλευθερίας καὶ δημοκρατίας– στὸ πλαίσιο τῶν πολυεθνικῶν αὐτοκρατοριῶν. Ἔχουμε τόσο ἔντονα διαποτιστεῖ ἀπὸ τὸ δηλητήριο τοῦ ἐθνικισμοῦ καὶ τῆς ἐθνο-κρατικῆς ἀνάγνωσης τῆς ἱστορίας μας, ὥστε ἀδυνατοῦμε νὰ κατανοήσουμε ὅτι ἡ χριστιανικὴ μας παιδεία καὶ κληρονομιά θὰ ἔπρεπε νὰ λειτουργοῦν ὡς ἀντίδοτο σὲ αὐτὴν τὴν μορφή νεοπαγανισμοῦ, σὲ τοῦτον τὸν πρωτογονισμό τοῦ αἵματος, τῆς φυλῆς καὶ τῆς γῆς, σὲ αὐτὴν τὴν ζωολογικὴ ἀντίληψη τῆς ἱστορίας, πού θεολογικὰ παραπέμπει εὐθέως στὸ ἁμάρτημα τῆς ἀποκλειστικότητας.

Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴ σύνδεση γεωγραφικοῦ χώρου καὶ ἐθνικῆς ἢ θρησκευτικῆς ἀποκλειστικότητας ἀναλύει μὲ ἕξοχο τρόπο ὁ Regis Debray σὲ μία παράγραφο τοῦ βιβλίου του: *Ἄγιος, μιὰ ἱστορικὴ διαδρομὴ*¹³, πού φέρει τὸν χαρακτηριστικὸ τίτλο: «εἴμαστε ὅλοι θηλαστικά», καθὼς ἡ διεκδίκηση αὐτοῦ τοῦ τύπου ἀποκλειστικότητας παραλληλίζεται εὐφυῶς ἀπὸ τὸν Debray μὲ τὴν πρακτικὴ τῶν θηλαστικῶν πού ἐπιχειροῦν διὰ τῆς οὐρῆσεως νὰ ὀρίσουν, νὰ «περιγράψουν» καὶ διασφαλίσουν τὸν χῶρο πού θέλουν νὰ κατέχουν καὶ νὰ ἐλέγχουν κατ' ἀποκλειστικότητα! Ὅπως ὅμως μᾶς ὑπενθυμίζει (ἰδίως σὲ μᾶς τοὺς θεολόγους καὶ τοὺς χριστιανούς) ὁ R. Debray, μὲ τὸ χριστιανισμὸ χάνουν τὴ σημασία τους ὄροι καὶ πραγματικότητες ὅπως «γῆ τῆς ἐπαγγελίας», «Ἅγιοι Τόποι», «Ἅγία Πόλη» κ.λπ. Οἱ ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου, γιὰ παράδειγμα, δὲν ἀναφέρονται οὔτε απευθύνονται σὲ κάποια «γῆ τῆς ἐπαγγελίας» ἢ σὲ κάποια ἰδιαιτέρη «πατρίδα», ἀλλὰ στὸ πλήρωμα τῆς οἰκουμένης. «Ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν». Ἔστω κι ἂν γνωρίζουμε τὸ ἱστορικὸ καὶ γεωγραφικὸ «ποῦ» τῆς Σαρκώσεως, ἀδυνατοῦμε νὰ ἐντοπίσουμε ἢ, μᾶλλον, νὰ περιορίσουμε τὸ «ποῦ» τῆς «κατασηκνώσεως», γιὰτι καμιά μορφή πρόσδεση στὴ γῆ, κατένας μεταφυσικοῦ τύπου ἐγκλεισμός στὴ γῆ ἢ τὴν πατρίδα, δὲν βρίσκουν θέση στὴν προοπτικὴ πού ἐγκαινιάζει ὁ χριστιανισμός. Ὁ ἐσχατολογικὸς καὶ ἀπο-

13. ΝΤΕΜΠΡΕ Ρ., *Ἄγιος, μιὰ ἱστορικὴ διαδρομὴ. Ἄναφορὰ στὴν ἱστορία τοῦ αἰωνίου στὴ Δύση*, μτφρ. Μαρία Παραδέλη, Κέδρος, Ἀθήνα 2005, σ. 163 κ.ἐξ. Πρβλ. σ. 157-160. Πρβλ. ἐπίσης GIRARD R., *Ἐθεώρουν τὸν σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν...*, μτφρ. Εὐγ. Γραμματικοπούλου, Ἐξάντας, Ἀθήνα, 2002, σ. 249-250.

δημητικός χαρακτήρας της χριστιανικής ύπαρξεως, αυτή ή αίσθηση ξενητείας και προσωρινότητας που ενέχει τὸ ζῆν κατὰ Χριστὸν καὶ ἐν Χριστῷ, κάνει τὴν Ἐκκλησία νὰ εἶναι λαὸς ἐν πορεία, νὰ πορεύεται ἐντὸς τῆς ἱστορίας, χωρὶς ὅμως νὰ ἐγκαθίσταται ἐντὸς τῆς ἱστορίας (καὶ τῆς γεωγραφίας). Τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὄχι οἱ ἐπίγειες πατρίδες, εἶναι τοῦ λοιποῦ γιὰ τοὺς χριστιανούς ἡ νέα «γῆ τῆς ἐπαγγελίας», ἡ νέα τους «πατρίδα»¹⁴.

Τὴν θεολογικὴ ὁμως κριτικὴ τῆς σύνδεσης γεωγραφικοῦ χώρου καὶ θρησκευτικῆς ἢ ἐθνικῆς ἀποκλειστικότητας ὀφείλουμε στὸν Σεβ. Μητροπολίτη πρώην Σερβίων καὶ Κοζάνης κ. Ἀμβρόσιο, καὶ πιὸ συγκεκριμένα στὴν ρηξικέλευθη καὶ πρωτοποριακὴ εἰσήγησή του ἐνώπιον τῆς Ἐκτάκτου Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (10-1-2003) μὲ θέμα: «Ποιμαντικὴ ἀντιμετώπισις τοῦ φαινομένου τῆς προοδευτικῆς μετατροπῆς τῆς χώρας ἡμῶν εἰς πολυπολιτισμικὴν, πολυφυλετικὴν καὶ πολυγλωσσικὴν τοιαύτην», τῆς ὁποίας ἡ σημασία καὶ ἡ σπουδαιότητα δὲν ἔγιναν ἀμέσως ἀντιληπτές ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς Ἱεραρχίας καὶ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας. Σημειώνει λοιπὸν προφητικὰ ὅσο καὶ ἐπίκαιρα ὁ Σεβ. πρώην Κοζάνης: «Τὸ ἀρχικὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων –ιδιαιτέρα τοῦ Ἀπ. Παύλου στὸν Ἄρειο Πάγο– ἀναφέρεται σαφῶς σ’ αὐτὴν τὴν πραγματικότητα: Ὁ Θεὸς “ἐποίησέν τε ἐξ ἑνὸς πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ παντός προσώπου τῆς γῆς” (Πράξ. 17:26). “Ὡστε ἡ διακίνηση πληθυσμῶν ἐπάνω στὸν πλανήτη ἐμφανίζεται ἐδῶ ὄχι ἀπλῶς θεμιτῆ, ἀλλ’ ὡς προαιώνιο θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη κιόλας οἱ Ψαλμοὶ καταγγέλλουν τὴν πανανθρώπινη αὐτὴ ἐνότητα μὲ τὸ στίχο: “Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς· ἡ οἰκουμένη καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ”. Δὲν ὑπάρχει τίποτα τὸ παράδοξο σὲ ὅλη τὴν ὑπόθεση διακίνησης πληθυσμῶν [...] Ἡ ἐννοια τοῦ γεωγραφικοῦ χώρου ποὺ ἀνήκει ἀποκλειστικὰ σὲ μιὰ ομάδα ὡς “χώρα” ἢ “πατρίδα” εἶναι ἀπαράδεκτη ἀπὸ χριστιανικῆς ἀπόψεως». Καὶ μετὰ μιὰ σύντομη ἀναφορὰ στὸ κλασικὸ χριστιανικὸ κείμενο (2ος μ.Χ. αἰ.) τῆς *Πρὸς Διόγνητον Ἐπιστολῆς*¹⁵ καὶ στὴ σχετικοποίησι τῆς ἐπίγειας πατρίδας ποὺ ἐπι-

14. Πρβλ. ΝΤΕΜΠΡΕ Ρ., *Ὁ Θεός, μιὰ ἱστορικὴ διαδρομὴ*, σ. 216-217.

15. «Οἱ χριστιανοὶ δὲν ξεχωρίζουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους οὔτε στὸν τόπο κατοικίας οὔτε στὴν ὀμιλία καὶ στὰ ἔθιμα. Γιατὶ οὔτε σὲ ἰδιαιτερές πόλεις κατοικοῦν οὔτε καμιά ξεχωριστὴ διάλεκτο χρησιμοποιοῦν οὔτε ἰδιόρρυθμα ζοῦν. [...] Ἐνῶ ὅμως κατοικοῦν σὲ πόλεις ἑλληνικὲς καὶ βαρβαρικὲς –ἐκεῖ ὅπου βρέθηκε ὁ καθένας– καὶ ἀκολουθοῦν τὰ ἐγχώρια ἔθιμα στὴν ἐνδυμασία, τὴ διατροφή καὶ τὶς ἄλλες πλευρὲς τῆς ζωῆς, ὁ τρόπος τῆς ζωῆς τους εἶναι στ’ ἀλή-

χειρεί ο Γρηγόριος Θεολόγος¹⁶ συνεχίζει: «Ακόμα και στην περίπτωση του έκλεκτου λαού του Θεού, του Ισραήλ, ή παραχώρηση συγκεκριμένου εδάφους, της γης της έπαγγελίας, δέν νοείται ως αποκλειστική, διότι προβλέπονται ειδικές προνομακές μεταχειρίσεις τών ξένων, τών προσφύγων και προσηλύτων ήδη στο Λευϊτικό, τὸ Δευτερονόμιο και σὲ ἄλλα κείμενα τῆς Π. Διαθήκης». Καὶ ἀναφερόμενος στὴν ἄποψη τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία οἱ δωρεές τοῦ Θεοῦ παραμένουν κοινές και ἀδιαίρετες γιὰ ὅλους, καταλήγει ὁ Σεβ. πρῶην Κοζάνης: «Κάθε ἔννοια “πατρίδας” πού ἀνήκει ἀποκλειστικά σὲ “πατριῶτες”, δέν συμβιβάζεται μὲ τὴν οὐσία τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος περὶ ἰσότητος ὄλων τῶν ἀνθρώπων. Κάθε ἰδέα ἀποκλειστικότητας και ἰδιοκτησίας ἀντιβαίνει στὴ θεμελιώδη ἀρχὴ τῆς πρώιμης ἐκκλησιαστικῆς κοινότητας: “καὶ ἦσαν ἅπαντα αὐτοῖς κοινά” (Πράξ. 4:32)»¹⁷.

Πολὺ σημαντικά στοιχεῖα ὅμως γιὰ μιὰ θεολογικὴ κριτικὴ τῆς ἀποκλειστικότητας εἶχε ἤδη διατυπώσει, σὲ προωιότερη βέβαια μορφή, ὁ καθ. Ν. Μαντσούκας, ὁ ὁποῖος φτάνει νὰ θεωρεῖ τὴν ἀποκλειστικότητα ὡς τὸ κατεξοχὴν σύμπτωμα τῆς προπατορικῆς ἁμαρτίας, ὡς τὸ στοιχεῖο ἐκεῖνο πού μᾶς ἀποκόβει ἀπὸ τὸ Θεὸ και τὸν πλησίον: «Αὐτὴ ἡ ἀποκλειστικότητα, πού εἶναι τὸ πιὸ σοβαρὸ σύμπτωμα τοῦ προπατορικοῦ κυρίως ἁμαρτήματος, ἀποτελεῖ κίνδυνο και γιὰ τὴ φάση τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Παρακλήτου. Ἡ διάβρωση τοῦ σώματος ἀπὸ τὸ ἁμάρτημα τῆς ἀποκλειστικότητας, ὡς ἐγωκεντρικὴ συσπείρωση, εἶναι

θεῖα θανατοῦς και παρὰδοξος. Κατοικοῦν στὶς ἰδιαιτέρες πατρίδες τους, ἀλλὰ σὰν περαστικοὶ και ταξιδιωτές. Συμμετέχουν σὲ ὅλα σὰν πολῖτες, και ὅμως ὑπομένουν τὰ πάντα ὡς ξένοι. Κάθε ξένη χώρα εἶναι πατρίδα τους και κάθε πατρίδα τὴ θεωροῦν ξένη χώρα.[...] Κατοικοῦν στὴ γῆ, ἀλλὰ εἶναι πολῖτες τοῦ οὐρανοῦ», Ἐπιστολὴ πρὸς Διόγνητον, κεφ. 5 (μτφρ. Β. Μουστάκη, τροποποιημένη. Οἱ ὑπογραμμίσεις δικές μας).

16. «Γιὰ ὅλους τοὺς φιλοσοφημένους ἀνθρώπους, φίλε μου, μία εἶναι ἡ πατρίδα, ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ, τῆς ὁποίας ἔχουμε γίνεαι πολῖτες. [...] Ὅσο γιὰ τὶς κάτω, τὶς ἐδῶ πατρίδες και τὰ γένη, αὐτὰ ἔχουν γίνεαι παιχνίδια τῆς πρόσκαιρης ζωῆς και τῆς κατασκήνωσῆς μας σ' αὐτήν. Γιατὶ πατρίδα εἶναι αὐτὴ τὴν ὁποία προκατέλαβε καθένας μας, ἢ μὲ τὴ βία ἢ ἀπὸ δυστυχία και τῆς ὁποίας ὅλοι εἶναι τὸ ἴδιο ξένοι και πάροικοι, ἔστω κι ἂν ἀλλάξουμε τὰ ὀνόματα», ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Πρὸς Ἀρειανούς και εἰς ἐαυτὸν (Ὁμιλία 33), Β.Ε.Π.Ε.Σ. 60, 33=P.G. 36, 229 Α. Γιὰ τὴν ἐξαχτολογικὴ ἐρμηνεία τοῦ ὄρου «κατασκήνωση» βλ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Θ. Ν., «Προλογικό», Σύνταξη, τχ. 79, 2001, σ. 4, ἀπ' ὅπου και ἡ μετάφραση τοῦ σχετικοῦ ἀποσπάσματος.

17. Βλ. Σεβ. Μητροπολίτου (πρῶην) Σεργίων και Κοζάνης κ. ΑΜΒΡΟΣΙΟΥ, «Ποιμαντικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ φαινομένου τῆς προοδευτικῆς μετατροπῆς τῆς χώρας ἡμῶν εἰς πολυπολιτισμικὴν, πολυφυλετικὴν και πολυγλωσσικὴν τριαυτήν», εἰσήγησις ἐνώπιον τῆς Ἐκτάκτου Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (10-1-2003), σ. 3-4.

διαρκῶς ἐπὶ θύραις. [...] Ἡ ἔκπτωση τοῦ Ἰσραὴλ ἀποτελεῖ ὀδυνηρὸ γεγονός τῆς ἱστορίας τῆς θείας οἰκονομίας γιὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο. [...] Τίποτα δὲν ἐγγυᾶται τὴν παραμονὴν στὴν Ἐκκλησίαν παρὰ μονάχα ἡ ἐμμονὴ στὸ πνεῦμα τῆς οἰκουμενικότητος»¹⁸. Σὲ ἓνα παλιότερο κείμενό του ὁ Ν. Μαρσούκας ἀναλύει διεξοδικότερα τούτη τὴ θέση του: «Ἡ θεολογικὴ γνώση λοιπὸν, πού περιεκτικὰ συμπυκνώνεται στὴ διατύπωση ἑνὸς δόγματος, εἶναι καρπὸς μιᾶς δυναμικῆς, ἐσχατολογικῆς καὶ οἰκουμενικῆς κοινωνίας μὲ ἀπεριόριστους ὀρίζοντες. Τὸ οὐσιαστικὸ τῆς συστατικὸ εἶναι ἡ ἀπλωτικὴ φορὰ τῆς ἀγάπης. Ἡ πορεία αὐτὴ διαδραματίζεται σὲ ὀλόκληρη τὴ δημιουργία. Ἔτσι καταλαβαίνει κανεὶς πολὺ εὐκόλα ὅτι πρωταρχικὴ αἴρεση, ὡς ἀλλοτρίωση τῆς θείας ζωῆς καὶ ἄρα τῆς ἀγάπης, καὶ ρίζα κάθε κακοδοξίας, εἶναι ἡ ἀποκλειστικότητα. Ἡ Ἐκκλησία λοιπὸν δὲν ζεῖ σωστά, ἂν σχηματοποιεῖται ἢ περιχαρακώνεται. [...] Τὸ πρωταρχικὸ καὶ δαιμονικὸ ἀμάρτημα τῆς ἐγωκεντρικῆς ἀποκλειστικότητος καταπολεμεῖται ἔντονα στὴν Ἁγία Γραφή. Τὸ βιβλίον τοῦ Ἰωνᾶ τῆς Π.Δ. ἀποτελεῖ ἓνα ἠχηρὸν ῥάπισμα κατὰ τῶν ἐγωπαθῶν “ἰδιοκτητῶν” τῆς θείας ἀγάπης. Ἐνῶ ὁ Ἰσραὴλ ἦταν ὁ ἐκλεκτὸς λαός, ὁ Χριστὸς ὁμολογεῖ ὅτι σὲ ἔθνικους βρῆκε μεγαλύτερη πίστη (Ματθ. 8:10). Γι’ αὐτὸ ἀκριβῶς πῆρε τὴ βασιλείαν του καὶ τὴν ἔδωσε σὲ ἄλλο ἔθνος (Ματθ. 21:43). Δραματικὴ εἶναι ἡ περιγραφὴ αὐτῆς τῆς ἐκπτώσεως στὸ 11ο κεφ. τῆς *Πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς* τοῦ Ἀπ. Παύλου. Ἡ πιὸ συγκλονιστικὴ ἄποψη ὅμως σ’ αὐτὸ τὸ κεφάλαιον εἶναι ἡ πληροφορία τοῦ Παύλου ὅτι ὁ Θεὸς μπορεῖ νὰ πάρει καὶ ἀπὸ μᾶς τὴ βασιλείαν του, ἂν δεῖξουμε τὴν ἴδια ὑπεροπτικὴ καὶ συσπειρωτικὴ πολιτικὴ τοῦ περιούσιου λαοῦ (Ῥωμ. 11:20-21). Ἀφοῦ ὁ Θεὸς δὲν λυπήθηκε τοὺς “κατὰ φύσιν” κλάδους (τὸν Ἰσραὴλ), δὲν πρόκειται νὰ ἐνεργήσῃ διαφορετικὰ, ἂν λαοὶ πού δέχτηκαν τὸ Εὐαγγέλιον δεῖξουν τὴν ἴδια διαγωγὴν μὲ τοὺς Ἰσραηλῆτες. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀλήθειαν πού συνήθως οἱ ὀρθόδοξοι δὲν τὴν σκέφτονται οὔτε τὴ συζητοῦν. Κατὰ συνέπειαν ρατσισμοί, φυλετισμοί, ἐθνικισμοί καὶ κάθε εἶδους σωβινισμοὶ ἀποτελοῦν βαριεὲς αἰρέσεις πού εἶναι ζήτημα ζωῆς ἢ θανάτου. Περιούσιος λαὸς δὲν σημαίνει διόλου μονιμότητα ἢ ἀποκλεισμὸς τῶν ἄλλων. Πρόκειται γιὰ ἐκλογὴν πού χρησιμεύει ὡς ὄργανον στὸ σχέδιον τῆς θείας οἰκονομίας, ὅπως εἶναι ἡ ἐκλογὴ τῶν προφητῶν, τῶν ἀποστόλων, τῶν εὐαγγελιστῶν κ.ἄ. Οἱ ὀρθόδοξοι

18. ΜΑΡΣΟΥΚΑ Ν., *Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία*, Β', Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1985, σ. 375-376. Πρὸβλ. ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗ Π., «Ὁ πειρασμὸς τοῦ Ἰούδα. Ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς θείας οἰκονομίας στὴν ἱστορίαν τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας», *Σύναξη*, τχ. 79, 2001, σ. 61-62.

λαοί, λόγου χάρη, δὲν στηρίζουν αὐτοὶ τὴν ἀλήθεια ἀλλὰ ἡ ἀλήθεια στηρίζει αὐτούς (Ρωμ. 11:18). Ἐὰν οἱ Ἰσραηλῖτες ἢ οἱ Ἕλληνες ἢ ὅποιοιδήποτε ἄλλοι ταυτίζονται μὲ τὴν ἀλήθεια ἢ τὴν ὀρθοδοξία, τότε μιὰ τέτοια ἄποψη ἀποτελεῖ θανάσιμη αἴρεση. Δὲν πρόκειται γιὰ πταῖσμα ἢ γιὰ πλημμέλημα· πρόκειται γιὰ βαριά ἀρρώστια ἢ γιὰ μιὰ κατευθυνόμενη σκοπιμότητα. Ἄλλωστε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ δημιουργεῖται ἕνας ἀρρωστημένος καὶ ἀσύμφορος ἀπὸ κάθε ἄποψη ἐθνικισμός»¹⁹.

Στὸ πατερικὸ καὶ βιβλικὸ ὑπόβαθρο τῶν σύγχρονων αὐτῶν ριζοσπαστικῶν θεολογικῶν ἀπόψεων ἄς μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ προσθέσουμε δύο ἀκόμη ἀναφορές. Διατυπώνονται μὲ ἄλλη ἀφορμὴ βέβαια, αὐτὴν τῆς ἀδικῆς κατανομῆς τοῦ πλούτου, καὶ τὶς συναντοῦμε σὲ Πατέρες τοῦ 4ου μ.Χ. αἰώνα, ὅπως ὁ Μ. Βασίλειος καὶ ὁ Ἀστέριος Ἀμασειάς. Ὁ πρῶτος, ἀμφισβητώντας ἐκ βάθρων τὸ αὐτοδικαιωτικὸ ἐπιχείρημα τῶν πλουσίων ὅτι δὲν ἀδικοῦν κανέναν μὲ τὸν πλοῦτο τους, ἀφοῦ ὅσα κατέχουν εἶναι δικά τους, ρωτᾷ: «Ποιὰ δικά σου; Ἀπὸ ποῦ τὰ πῆρες καὶ τὰ ἔφερες στὴ ζωή;». Καὶ συνεχίζει σημειώνοντας τὰ ἐξῆς ἐξόχως σημαντικὰ γιὰ τὸ θέμα πού μᾶς ἀπασχολεῖ: «Εἶναι σὰν νὰ πηγαίνει κάποιος στὸ θέατρο πρῶτος, νὰ πιάνει τὴ θέση πού ἔχει τὴν καλύτερη θέα καὶ μετὰ νὰ βγάζει ἔξω ὅσους ἔρχονται ὕστερα ἀπὸ αὐτόν, θεωρώντας ἀποκλειστικὰ δικό του τὸ θέαμα πού προορίζεται γιὰ ὅλους. Αὐτὸ κάνουν οἱ πλούσιοι. Μαζεύουν τὰ ἀγαθὰ πού εἶναι κοινὰ γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, τὰ θεωροῦν ἀποκλειστικὰ δικά τους, ἐπειδὴ πρόλαβαν αὐτοὶ πρῶτοι καὶ τὰ πῆραν. Γιατί, ἐὰν ὁ καθένας, κρατώντας γιὰ τὸν ἑαυτό του αὐτὸ πού τοῦ χρειάζεται γιὰ νὰ ἰκανοποιήσει τὶς ἀνάγκες του, ἄφηνε τὸ περίσσευμα σὲ αὐτόν πού τὸ ἔχει ἀνάγκη, τότε κανένας δὲν θὰ ἦταν πλούσιος, κανένας δὲν θὰ ἦταν φτωχός»²⁰. Ἐὰν στὴ θέση τῆς λέξης πλούσιος βάλουμε τὸ ὄνομα κάποιου ἔθνους καὶ στὴ θέση τῶν ἀγαθῶν τὸ ὄνομα κάποιου «πατριίδας» ἢ κάποιου (διεκδικούμενου) γεωγραφικοῦ χώρου, τότε θὰ ἔχουμε πολὺ σπουδαῖα καὶ ἀνατρεπτικὰ «διδάγματα» νὰ συζητήσουμε! Ὁ δεῦτερος (Ἀστέριος Ἀμασειάς), ἀναπτύσσοντας μιὰ θεολογικὴ κριτικὴ στὶς ἀπόψεις περὶ κυριότητος, κριτικὴ στὴν ὁποία εἶναι εὐδιάκριτα τὰ ἴχνη μιᾶς

19. ΜΑΤΣΟΥΚΑ Ν., «Δογματισμὸς καὶ Δογματικὴ», *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς*, 60/1977. Ἀναδημοσίευση: ΜΑΤΣΟΥΚΑ Ν., *Μυστήριον ἐπὶ τῶν ἱερῶς κεκοιμημένων καὶ ἄλλα μελετήματα*, Πουρναράς, Θεσσαλονίκη, 1992, σ. 59-60 (οἱ παραπομπές μας στὴ νεώτερη αὐτὴ δημοσίευση).

20. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Εἰς τὸ «καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας»*, Β.Ε.Π.Ε.Σ. 54, σελ. 64, 21-28=PG 31, 276B. Μτφρ. Β. Ψευτογκά, τροποποιημένη.

έσχατολογικῆς τάξεως ἀποστασιοποίησης ἀπὸ τὰ φυσικὰ δεσμὰ καὶ τοὺς αὐτο-νόητους δεσμοὺς τοῦ πρόσκαιρου τούτου κόσμου, δὲν διστάζει νὰ διακηρύξει πὼς ἡ μόνη ἀληθινὴ κυριότητα ἀνήκει στὸ Θεό, τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ εἶναι ἀφθαρ-τη καὶ ἀθάνατη. Τὰ δὲ παραδείγματα πὸν χρησιμοποιεῖ προκειμένου νὰ ὑποστηρίξει τὶς ἀπόψεις του (ἀλληλοδιαδοχὴ καὶ προσωρινότητα στὴν κατοχὴ ἢ τὴ χρήση τοῦ πλούτου, τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, τῆς γῆς, τῶν ποικίλων ἀνέσεων καὶ τέρψεων, καὶ ἐν γένει τῆς ἰδιοκτησίας) εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὰ καὶ διαφωτιστικὰ γιὰ τὸ θέμα μας, παρότι δὲν ἀναφέρονται εὐθέως οὔτε σὲ πατρίδες οὔτε σὲ ἔθνη οὔτε σὲ φυλές. Μᾶς παρέχουν, ἐν τούτοις, τὰ κριτήρια, προκειμένου νὰ κρίνουμε καὶ νὰ ἀνακρίνουμε θεολογικὰ ὅλα τὰ ὑπὸ συζήτησιν ζητήματα²¹.

Εἴμαστε λοιπὸν τῆς γνώμης πὼς τὸ κατηχητικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας δὲν μπορεῖ νὰ ἀποφύγει τὴ συνάντησιν καὶ τὸ διάλογο μὲ τὶς καινούργιες κοινω-νικὲς καὶ πολιτισμικὲς πραγματικότητες τοῦ κόσμου μας, ὅπως ἡ πολυπολιτι-σμικότητα καὶ ἡ πολυθρησκευτικότητα. Θὰ ἦταν σὰν νὰ ἀρνοῦνταν ἡ Ἐκκλη-σία τὴ φύσιν τῆς καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς, θὰ ἦταν σὰν νὰ πρόδιδε τὸ εἶναι τῆς καὶ τὴν ταυτότητά τῆς. Γιατὶ ἡ Ἐκκλησία δὲν ὑπάρχει γιὰ τὸν ἑαυτὸ τῆς ἀλλὰ γιὰ τὸν κόσμον καὶ ἐν τῷ κόσμῳ, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου: «ἡ Βασιλεία ἢ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου», μᾶς θυμίζει ὁ Ἰωάννης (18:36). Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀπάντησιν στὸ στοίχημα τῆς κατήχησεως σὲ συνθήκας πολυπολιτισμικότη-τας καὶ πολυθρησκευτικότητας, θὰ πρέπει νὰ δοθεῖ σὲ θεολογικὸ ἐπίπεδο, καὶ αὐτὴ ἡ ἀπάντησιν δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι οὔτε ἡ ἀπολυτοποίηση τοῦ κόσμου καὶ τῆς Ἱστορίας οὔτε ὅμως καὶ ἡ φυγὴ ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ τὴν Ἱστορία. Μὲ ἄλλα λό-για, αὐτὸ πὸν μᾶς χρειάζεται ἐπειγόντως γιὰ τὴν κατήχησιν, πέρα ἀπὸ τὴν καλὴ γνώσιν τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτισμικοῦ περιγύρου γιὰ τὴν ὁποία θὰ μιλήσου-με στὴ συνέχεια, εἶναι μιὰ συζήτησιν γιὰ τὰ θεολογικὰ τῆς κριτήρια. Γιατὶ ἡ θε-ολογία, ὡς ἡ προφητικὴ φωνὴ καὶ ἡ ἔκφρασις τῆς αὐτοσυνειδησίας τῆς Ἐκκλη-σίας δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ λειτουργεῖ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν ἀντινομικὸ καὶ δι-φυῆ χαρακτῆρα τῆς τελευταίας. Ὅπως ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, ἔτσι καὶ ἡ θεολογία ἀποβλέπει στὴ διατύπωσιν μιᾶς ἐμπειρίας χαρισμα-τικῆς καὶ μιᾶς πραγματικότητας ὑπερβατικῆς· καὶ ὅπως ἡ Ἐκκλησία ζεῖ καὶ πο-ρεύεται ἐν τῷ κόσμῳ, ἔτσι καὶ ἡ θεολογία ἀναζητᾷ τὸ διάλογο καὶ τὴν ἐπικοι-νωνία μὲ τὸ ἐκάστοτε ἱστορικὸ παρόν, δανειζόμενη τὸ λόγο, τὴ σάρκα καὶ τὰ

21. ΑΣΤΕΡΙΟΥ ΑΜΑΣΕΙΑΣ, *Ὁμιλία ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου, εἰς τὸν οἰκονόμον τῆς ἀδικίας*, PG 40, 180C-184D.

σχήματα της κάθε δεδομένης εποχής, τοῦ ἐκάστοτε ἱστορικοῦ παρόντος. Ἡ θεολογία δὲν ἐξαντλεῖται οὔτε ταυτίζεται μὲ τὴν Ἱστορία, καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ ἢ ἀποστολή της δὲν ἐξαντλεῖται στὸν διάλογό της μὲ τὸν κόσμον οὔτε τελειώνει μὲ τὴν γνωριμία καὶ ἐπικοινωνία της μὲ τὰ ἐκάστοτε κοινωνικὰ καὶ πολιτισμικὰ συμφραζόμενα· αὐτὰ συνιστοῦν τὸ πλαίσιο καὶ ὄχι τὸν τελικὸ σκοπὸ τῆς θεολογικῆς διδασχῆς ἢ τῆς κατηχήσεως. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ὅμως, ἡ θεολογία, ὅπως καὶ ἡ κατήχηση, δὲν μποροῦν νὰ λειτουργοῦν ἐρήμην τῆς Ἱστορίας καὶ κυρίως ἐπιμένοντας νὰ ἀγνοοῦν τὰ διδάγματα τῆς Ἱστορίας. Δίχως αὐτὴ τὴ διαδικασία τῆς ἀσύγχυτης ὁσμωσης καὶ πρόσληψης τοῦ κόσμου καὶ τῆς Ἱστορίας, δίχως αὐτὴν τὴν κίνηση διαλόγου, πορείας καὶ «μαρτυρίας» πρὸς τὸν κόσμον, δὲν ὑπάρχει Ἐκκλησία καὶ θεολογία, δὲν ὑπάρχει ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ, γιὰτί ὅπως εἶπαμε ἡ Ἐκκλησία δὲν ὑπάρχει γιὰ τὸν ἑαυτὸ της ἀλλὰ γιὰ τὸν κόσμον καὶ πρὸς χάριν τοῦ κόσμου: «ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας»²². Ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ ἐξἄλλου ἔγινε πάντα μέσα στὴν κτίση καὶ τὴν Ἱστορία, καὶ ὄχι σὲ κάποιο ἀνιστορικό, ἄχρονο καὶ ἀπόκοσμο σύμπαν. Ὅπως σημείωνε προφητικά, εἴκοσι χρόνια πρὶν, ὁ ἀείμνηστος θεολόγος Παναγιώτης Νέλλας, ὁ ἰδρυτὴς τοῦ περιοδικοῦ *Σύναξη*: «καὶ σήμερον εἶναι ἀδύνατον νὰ ἔχουμε πραγματικὴ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ χωρὶς νὰ χρησιμοποιήσουμε σὰν ἀποκαλυπτικὸ ὑλικὸ τὶς σημερινὲς κοινωνικὲς, πολιτιστικὲς, ἐπιστημονικὲς καὶ λοιπὲς πραγματικότητες. Εἶναι ἀδύνατον ὁ Θεὸς νὰ συγκινήσει τὸν ἄνθρωπον ἂν δὲν ἀγγίξει τὴ συγκεκριμένη ἱστορικὴ σάρκα του· εἶναι ἀδύνατον νὰ σώσει τὸν ἄνθρωπον, ἂν δὲν μεταμορφώσει τὴ ζωὴ του»²³. Προεκτείνοντας καὶ προσαρμόζοντας αὐτὴ τὴ θέση στὸ θέμα μας, θὰ προσθέταμε λοιπὸν πὼς δὲν νοεῖται θεολογία ποῦ νὰ μὴν διαλέγεται μὲ τὶς ἱστορικὲς, κοινωνικὲς καὶ πολιτισμικὲς ἐκφράσεις τοῦ κόσμου στὸν ὁποῖο ζεῖ, ποῦ νὰ μὴν προσλαμβάνει δηλαδὴ «τὴ σάρκα» τοῦ καιροῦ της, ὅπως δὲν νοεῖται καὶ Ἐκκλησία ἐσωστρεφῆς, κλεισμένη στὸν ἑαυτὸ της, ποῦ νὰ μὴν ἀνοίγεται στὸν κόσμον καὶ τὴν Ἱστορία, ποῦ νὰ μὴν πραγματοποιεῖ τὴν κίνηση ἐξόδου ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ της πρὸς συνάντησιν, εὐαγγελισμό καὶ μεταμόρφωσιν τοῦ κόσμου²⁴. Ἀδύνατον λοιπὸν νὰ σκεφτοῦμε

22. Πρὸβλ. καὶ ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗ Π., «Θεολογικὲς προϋποθέσεις τοῦ διαλόγου μὲ τὴ μοντέρνα λογοτεχνία», *Νέα Ἑστία*, τχ. 1765, Μάρτιος 2004, σ. 324.

23. ΝΕΛΛΑ Π., «Τὸ φῶς τοῦ Λόγου. Θεολογικὲς προοπτικὲς γιὰ τὸ ξεπέρασμα τῆς κρίσεως τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν», *Σύναξη*, τχ. 14, 1985, σ. 101.

24. Πρὸβλ. καὶ ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗ Π., «Θεολογικὲς προϋποθέσεις τοῦ διαλόγου μὲ τὴ μοντέρνα λογοτεχνία», σ. 325.

τήν κατήχηση σήμερα ξέχωρα από την διαμορφούμενη πολυθρησκευτική πολυπολιτισμική κοινωνία, όπως επίσης είναι ανέφικτο να λειτουργήσει πραγματικά σήμερα ή θεολογία αγνοώντας ή παρακάμπτοντας τις πολυπολιτισμικές πραγματικότητες. Τουτό όμως σημαίνει πραγματική «άνασκαφή» του λόγου και του κηρύγματος της Έκκλησίας· σημαίνει επίσης πώς ή θεολογία δέν μπορεί να ξαναβρεί την προφητική της πνοή και διάσταση, αν δέν υπερβεί τον έγκλωβισμό στα σχήματα και τή λογική του έθνοκεντρικού λόγου, έαν δέν αποφύγει την ταύτιση με την παραδοσιαρχία, τον έπαρχιωτισμό και την όμολογιακή περιχαράκωση. Πώς προέκυψαν όμως αυτές οί καινούργιες συνθήκες και τί ακριβώς χαρακτηρίζει αυτό που όνομάζουμε πολυπολιτισμική πολυθρησκευτική κοινωνία;

Η καταιγιστική εμφάνιση και έδραίωση ποικίλων έτεροτήτων (έθνικων, φυλετικών, θρησκευτικών, ιδεολογικών, κοινωνικών, ήλικιακών) στή ζωή των ανθρώπων και των κοινωνιών, όδήγησαν στην απώλεια του όμογενοποιημένου κοινωνικού χώρου και στή ριζική μεταμόρφωση των κλειστών παραδοσιακών κοινωνιών. Η οικονομική ανάπτυξη και ή διεθνοποίηση της αγοράς, ή επανάσταση της πληροφορικής και ή άλματώδης ανάπτυξη της έπικοινωνίας, ή ανατροπή του παγκόσμιου διπολικού συστήματος μετά τò 1989, οί ραγδαίες γεωπολιτικές μεταβολές και οί συνακόλουθες πληθυσμιακές μετακινήσεις, τò άνοιγμα των συνόρων και των κοινωνιών, ή σχετικά έλεύθερη κυκλοφορία ιδεών, προσώπων, έμπορευμάτων κ.λπ., έπέφεραν ριζικές ανακατατάξεις με χαρακτηριστικότερη αυτήν του πολιτισμικού και θρησκευτικού πλουραλισμού, αλλά και αναμίξεις πληθυσμών και πολιτισμών, καθιστώντας επείγον και επίκαιρο τò αίτημα της θρησκευτικής συνύπαρξης και του διαλόγου των θρησκειών και των πολιτισμών. Παράλληλα, ή προϊούσα όλοκλήρωση του φαινομένου της έκκοσμίκευσης, με την χειραφέτηση της κοινωνικής και πολιτικής ζωής από την έκκλησιαστική έπιρροή, άσκει όλο και περισσότερο πίεση για την ύποχώρηση της κυρίαρχης θέσης των θρησκειών –πολύ περισσότερο της μιάς θρησκείας– από τή δημόσια σφαίρα²⁵.

25. Βλ. έκτενέστερα ΚΑΛΑΪΤΖΙΑΗ Π., «Όρθοδοξία και Πολυπολιτισμικότητα», *Σύναξη*, τχ. 91, 2004, σ. 94-96. Για τις όρθόδοξες συμβολές στο θέμα της πολυπολιτισμικότητας βλ. ΗΟΡΚΟ ΤΗ., «Orthodoxy in Post-Modern Pluralist Societies», *The Ecumenical Review*, 51/1999, σ. 364-371.– ΜΠΟΛΤΕΤΣΟΥ ΤΡ., *Η πολυπολιτισμικότητα στην Κ. Δ. Η εύλογία της έτερότητας*, Άταλάνη, 2000.– Π. ΚΛΑΨΗ ΕΜ., «Πολυπολιτισμός και Όρθοδοξία», στή συλλογή δοκιμίων του, *Η*

Ἐπιπλέον –παρὰ τίς περὶ τοῦ ἀντιθέτου ἐντυπώσεις, μὲ φαινόμενα τύπου ἐπιστροφῆς τῆς θρησκείας (ἀκριβέστερα, τοῦ θρησκευτικοῦ), τῆς παράδοσης κ.λπ., ἡ τονισμοῦ τῶν πατροπαράδοτων δεσμῶν Ἐκκλησίας καὶ ἔθνους– θὰ πρέπει νὰ ληφθεῖ σοβαρὰ ὑπόψη τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία, ἀργὰ ἀλλὰ σταθερὰ, ἀκολουθώντας τὴν γενικότερη εὐρωπαϊκὴ τάση, ἀποχριστιανίζεται τόσο στὴν κλίμακα τῶν δημοσίων ἀξιῶν, ὅσο καὶ στὸ ἐπίπεδο τῆς καθημερινότητας, τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, τῶν προσωπικῶν ἐπιλογῶν καὶ ἀξιῶν, τοῦ τρόπου τοῦ βίου. Στὴ δίνη τῶν παραπάνω ἐξελιξέων, μέσα σὲ μιὰ δεκαετία ἢ Ἑλλάδα, ἀπὸ παραδοσιακὴ χώρα ἐξαγωγῆς μεταναστῶν, μετατράπηκε ξαφνικὰ σὲ χώρα μαζικῆς ὑποδοχῆς μεταναστῶν, μὲ ὅ,τι αὐτὸ συνεπάγεται γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ἑτερότητας καὶ τὸ δικαίωμα στὴ διαφορὰ πού θεωροῦνται τοῦ λοιποῦ θεμελιώδεις κανόνες γιὰ τὴν εἰρηνικὴ καὶ δημιουργικὴ συνύπαρξη. Βέβαια, ἡ «νέα αὐτὴ πραγματικότητα» δὲν εἶναι τελικὰ ἀπολύτως νέα, καθὼς ἀπὸ τὴν ἱστορία γνωρίζουμε ὅτι σχεδὸν παντοῦ καὶ πάντοτε –καὶ ιδιαίτερα στὶς μεγάλες πολυεθνικὲς αὐτοκρατορίες τῆς Μεσογείου καὶ τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης– εἶχαμε ἀνάμειξη φυλῶν, γλωσσῶν, θρησκειῶν καὶ πολιτισμῶν. Γιὰ νὰ εἴμαστε μάλιστα ἀκριβεῖς, μᾶλλον τὸ ἀντίθετο μοιάζει νὰ εἶναι ἀληθινόν, καθὼς ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς μακροϊστορίας, περιπτώσεις ἔθνικα ὁμοιογενῶν μονοπολιτισμικῶν κοινωνιῶν ἢ κρατῶν, ὅπως ἡ νεώτερη Ἑλλάδα, ἀποτελοῦν ἐξαιρεση καὶ διάλειμμα στὴν παγκόσμια ἱστορία. Γιὰ τὴ χώρα μας, βέβαια, αὐτὲς οἱ ἀλλαγές συνιστοῦν ἓνα τεράστιο ἄλμα, ἂν σκεφτεῖ κανεὶς ὅτι ἀπὸ τὸ τέλος τῆς στρατιωτικῆς δικτατορίας ἔχουν περάσει μόλις τριάντα χρόνια, ἐνῶ ἡ μετάβαση ἀπὸ τὸ μοντέλο τοῦ αὐταρχικοῦ μετεμφυλιακοῦ ἔθνοκεντρικοῦ κράτους στὸ καθεστῶς

Ἐπιπλέον –παρὰ τίς περὶ τοῦ ἀντιθέτου ἐντυπώσεις, μὲ φαινόμενα τύπου ἐπιστροφῆς τῆς θρησκείας (ἀκριβέστερα, τοῦ θρησκευτικοῦ), τῆς παράδοσης κ.λπ., ἡ τονισμοῦ τῶν πατροπαράδοτων δεσμῶν Ἐκκλησίας καὶ ἔθνους– θὰ πρέπει νὰ ληφθεῖ σοβαρὰ ὑπόψη τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία, ἀργὰ ἀλλὰ σταθερὰ, ἀκολουθώντας τὴν γενικότερη εὐρωπαϊκὴ τάση, ἀποχριστιανίζεται τόσο στὴν κλίμακα τῶν δημοσίων ἀξιῶν, ὅσο καὶ στὸ ἐπίπεδο τῆς καθημερινότητας, τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, τῶν προσωπικῶν ἐπιλογῶν καὶ ἀξιῶν, τοῦ τρόπου τοῦ βίου. Στὴ δίνη τῶν παραπάνω ἐξελιξέων, μέσα σὲ μιὰ δεκαετία ἢ Ἑλλάδα, ἀπὸ παραδοσιακὴ χώρα ἐξαγωγῆς μεταναστῶν, μετατράπηκε ξαφνικὰ σὲ χώρα μαζικῆς ὑποδοχῆς μεταναστῶν, μὲ ὅ,τι αὐτὸ συνεπάγεται γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ἑτερότητας καὶ τὸ δικαίωμα στὴ διαφορὰ πού θεωροῦνται τοῦ λοιποῦ θεμελιώδεις κανόνες γιὰ τὴν εἰρηνικὴ καὶ δημιουργικὴ συνύπαρξη. Βέβαια, ἡ «νέα αὐτὴ πραγματικότητα» δὲν εἶναι τελικὰ ἀπολύτως νέα, καθὼς ἀπὸ τὴν ἱστορία γνωρίζουμε ὅτι σχεδὸν παντοῦ καὶ πάντοτε –καὶ ιδιαίτερα στὶς μεγάλες πολυεθνικὲς αὐτοκρατορίες τῆς Μεσογείου καὶ τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης– εἶχαμε ἀνάμειξη φυλῶν, γλωσσῶν, θρησκειῶν καὶ πολιτισμῶν. Γιὰ νὰ εἴμαστε μάλιστα ἀκριβεῖς, μᾶλλον τὸ ἀντίθετο μοιάζει νὰ εἶναι ἀληθινόν, καθὼς ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς μακροϊστορίας, περιπτώσεις ἔθνικα ὁμοιογενῶν μονοπολιτισμικῶν κοινωνιῶν ἢ κρατῶν, ὅπως ἡ νεώτερη Ἑλλάδα, ἀποτελοῦν ἐξαιρεση καὶ διάλειμμα στὴν παγκόσμια ἱστορία. Γιὰ τὴ χώρα μας, βέβαια, αὐτὲς οἱ ἀλλαγές συνιστοῦν ἓνα τεράστιο ἄλμα, ἂν σκεφτεῖ κανεὶς ὅτι ἀπὸ τὸ τέλος τῆς στρατιωτικῆς δικτατορίας ἔχουν περάσει μόλις τριάντα χρόνια, ἐνῶ ἡ μετάβαση ἀπὸ τὸ μοντέλο τοῦ αὐταρχικοῦ μετεμφυλιακοῦ ἔθνοκεντρικοῦ κράτους στὸ καθεστῶς

Ἐπιπλέον –παρὰ τίς περὶ τοῦ ἀντιθέτου ἐντυπώσεις, μὲ φαινόμενα τύπου ἐπιστροφῆς τῆς θρησκείας (ἀκριβέστερα, τοῦ θρησκευτικοῦ), τῆς παράδοσης κ.λπ., ἡ τονισμοῦ τῶν πατροπαράδοτων δεσμῶν Ἐκκλησίας καὶ ἔθνους– θὰ πρέπει νὰ ληφθεῖ σοβαρὰ ὑπόψη τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία, ἀργὰ ἀλλὰ σταθερὰ, ἀκολουθώντας τὴν γενικότερη εὐρωπαϊκὴ τάση, ἀποχριστιανίζεται τόσο στὴν κλίμακα τῶν δημοσίων ἀξιῶν, ὅσο καὶ στὸ ἐπίπεδο τῆς καθημερινότητας, τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, τῶν προσωπικῶν ἐπιλογῶν καὶ ἀξιῶν, τοῦ τρόπου τοῦ βίου. Στὴ δίνη τῶν παραπάνω ἐξελιξέων, μέσα σὲ μιὰ δεκαετία ἢ Ἑλλάδα, ἀπὸ παραδοσιακὴ χώρα ἐξαγωγῆς μεταναστῶν, μετατράπηκε ξαφνικὰ σὲ χώρα μαζικῆς ὑποδοχῆς μεταναστῶν, μὲ ὅ,τι αὐτὸ συνεπάγεται γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ἑτερότητας καὶ τὸ δικαίωμα στὴ διαφορὰ πού θεωροῦνται τοῦ λοιποῦ θεμελιώδεις κανόνες γιὰ τὴν εἰρηνικὴ καὶ δημιουργικὴ συνύπαρξη. Βέβαια, ἡ «νέα αὐτὴ πραγματικότητα» δὲν εἶναι τελικὰ ἀπολύτως νέα, καθὼς ἀπὸ τὴν ἱστορία γνωρίζουμε ὅτι σχεδὸν παντοῦ καὶ πάντοτε –καὶ ιδιαίτερα στὶς μεγάλες πολυεθνικὲς αὐτοκρατορίες τῆς Μεσογείου καὶ τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης– εἶχαμε ἀνάμειξη φυλῶν, γλωσσῶν, θρησκειῶν καὶ πολιτισμῶν. Γιὰ νὰ εἴμαστε μάλιστα ἀκριβεῖς, μᾶλλον τὸ ἀντίθετο μοιάζει νὰ εἶναι ἀληθινόν, καθὼς ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς μακροϊστορίας, περιπτώσεις ἔθνικα ὁμοιογενῶν μονοπολιτισμικῶν κοινωνιῶν ἢ κρατῶν, ὅπως ἡ νεώτερη Ἑλλάδα, ἀποτελοῦν ἐξαιρεση καὶ διάλειμμα στὴν παγκόσμια ἱστορία. Γιὰ τὴ χώρα μας, βέβαια, αὐτὲς οἱ ἀλλαγές συνιστοῦν ἓνα τεράστιο ἄλμα, ἂν σκεφτεῖ κανεὶς ὅτι ἀπὸ τὸ τέλος τῆς στρατιωτικῆς δικτατορίας ἔχουν περάσει μόλις τριάντα χρόνια, ἐνῶ ἡ μετάβαση ἀπὸ τὸ μοντέλο τοῦ αὐταρχικοῦ μετεμφυλιακοῦ ἔθνοκεντρικοῦ κράτους στὸ καθεστῶς

της φιλελεύθερης κοινοβουλευτικής δημοκρατίας ευρωπαϊκού τύπου, είναι ακόμη πιο πρόσφατη. Έτσι, η βασική πρόκληση που καλείται να αντιμετωπίσει σήμερα ή υπό διαμόρφωση πολυπολιτισμική ελληνική κοινωνία μοιάζει να αφορά κυρίως στην οργάνωση των σχέσεων μεταξύ των ήμεδαπών και των αλλοδαπών κατά τέτοιο τρόπο, ώστε η συνάντησή τους να μην οδηγήσει σε συγκρούσεις, αλλά στην αλληλογνωριμία, την αμοιβαία κατανόηση και τη δημιουργική αλληλεπίδραση των πολιτισμών τους. Μεγάλο μέρος ευθύνης για την υλοποίηση αυτού του στόχου αναλογεί και στην Έκκλησία, η οποία με τη θεολογία και την λατρεία της, με το ποιμαντικό και φιλανθρωπικό της έργο, και βέβαια με την κατήχηση, καλείται να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη δημιουργία προϋποθέσεων άποδοχής και αναγνώρισης του πλουραλισμού και της ετερότητας ως βασικών γνωρισμάτων του κοινωνικού γίνεσθαι.

Θα πρέπει βέβαια στη συνάφεια αυτή να γίνει κατανοητό πώς το παγκόσμιο μεταναστευτικό ρεύμα, με το οποίο συνδέονται άμεσα ή πολυπολιτισμικότητα και ή πολυθρησκευτικότητα, δεν αποτελεί τοπικό φαινόμενο που επηρεάζει μόνο την περιοχή ή τη χώρα μας, ακόμη λιγότερο δεν πρόκειται για «κατευθυνόμενη κίνηση» που σκοπό έχει να βλάψει ή να αλλοιώσει την πολιτισμική, θρησκευτική ή έθνική όμοιογένεια χωρών όπως ή Ελλάδα. Πρόκειται για παγκόσμιο, μη αναστρέψιμο (έξαιτίας της ακολουθούμενης πολιτικής και των διεθνών σχέσεων) και μη έλεγχομενο φαινόμενο, με άφετηρίες, μεταξύ άλλων, αφενός την οικονομική ανέχεια των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης και του τρίτου κόσμου, και αφετέρου πολιτικές διώξεις και έθνικές εκκαθαρίσεις που έλαβαν και λαμβάνουν χώρα στη Νοτιανατολική Ευρώπη, τη Μέση και Έγγυς Ανατολή. Οί αναγκαστικές αυτές και επώδυνες μετακινήσεις πληθυσμών, πληθυσμών που δεν γίνονται εύκολα αποδεκτοί στις χώρες υποδοχής τους, είναι σε πλήρη αντίθεση και αντίφαση με την ευκολία και την άνεση που έχουμε εμείς οί προνομιούχοι του δυτικού κόσμου να ταξιδεύουμε όπου θέλουμε, όποτε θέλουμε, όπως θέλουμε, και να γινόμαστε όχι αντικείμενα απόρριψης ή διαλογής, αλλά μίμησης και υποδοχής. Το φαινόμενο αυτό έχει αναλύσει με τη διεισδυτική ματιά του ο διάσημος κοινωνιολόγος Zygmunt Bauman, ο οποίος διακρίνει ανάμεσα σε «τουρίστες» και «περιπλανώμενους άλητες» ή «πλάνητες»²⁶.

26. BAUMAN Z., *Παγκοσμιοποίηση. Οί συνέπειές της για τον άνθρωπο*, μτφρ. Χρ. Βαλιάνος, έπιμ. Ξ. Τσελέντη, έκδ. Πολύτροπον, Άθήνα, 2004, σ. 111-143. Πρβλ. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Η μεταναστευτικότητα και τὰ δεινά της*, μετάφραση-πρόλογος Γ.-Γ. Μπαμπασάκης, έκδ. Ψυχογιός, Άθήνα, 2002, σ. 77-95, 161-181.

Σύμφωνα με τὸν Bauman, «γιὰ τοὺς κατοίκους τοῦ πρώτου κόσμου (σημ. τοὺς “τουρίστες”) – τοῦ ὀλοένα καὶ περισσότερο κοσμοπολίτικου, “ὑπερεδαφικοῦ” κόσμου τῶν παγκόσμιων ἐπιχειρηματιῶν, τῶν παγκόσμιων μάνατζερ τῆς κουλτούρας ἢ τῆς παγκόσμιας ἀκαδημαϊκῆς κοινότητος, τὰ ἐθνικὰ σύνορα ἰσοπεδώνονται, ἀφοῦ καταργοῦνται γιὰ τὰ παγκόσμια ἐμπορεύματα, τὰ κεφάλαια καὶ τὴ ροὴ τοῦ χρήματος. Γιὰ τοὺς κατοίκους τοῦ δευτέρου κόσμου (σημ. τοὺς “περιπλανώμενους ἀλῆτες” ἢ “πλάνητες”), οἱ τοῖχοι, ποὺ εἶναι χτισμένοι ἀπὸ τοὺς μεταναστευτικοὺς ἐλέγχους, τοὺς νόμους γιὰ τὴ διαμονὴ καὶ τὴν πολιτικὴ γιὰ τοὺς “καθαροὺς δρόμους” καὶ τὴ “μηδενικὴ ἀνοχὴ”, γίνονται ψηλότεροι. Οἱ τάφοι ποὺ τοὺς χωρίζουν ἀπὸ τοὺς τόπους τῶν ἐπιθυμιῶν τους καὶ τῆς ὄνειρεμένης λύτρωσης βαθαίνουν, ἐνῶ ὅλες οἱ γέφυρες, στὴν πρώτη μόλις ἀπόπειρα διάβασής τους ἀποδεικνύονται κινητές. Οἱ πρῶτοι ταξιδεύουν κατὰ τὸ δοκοῦν, ἀπολαμβάνουν τὸ ταξίδι τους [...], δελεάζονται ἢ δωροδοκοῦνται, προκειμένου νὰ ταξιδέψουν καὶ ὅταν τὸ κάνουν, γίνονται δεκτοὶ μὲ χαμόγελα καὶ ἀνοικτὲς ἀγκάλες. Οἱ ἄλλοι, ταξιδεύουν λαθραῖα, συχνὰ παράνομα, πληρώνοντας μερικὲς φορὲς περισσότερο γιὰ τὸ ὑπερπλήρες κατὰστρωμα ἑνὸς σκυλοπνίχτη ἀπ’ ὅ,τι πληρώνουν ἄλλοι γιὰ τὶς φανταχτερὲς πολυτέλειες τῆς business class, δέχονται τὰ βλοσυρὰ βλέμματα τῶν ἄλλων καὶ ἂν σταθοῦν ἄτυχοι, κατὰ τὴν ἄφιξή τους, συλλαμβάνονται καὶ ἀπελαύνονται ἀράματα»²⁷. Καὶ συνεχίζει ὁ Bauman: «... Ἡ πρώτη ἐμπειρία εἶναι ἡ τυπικὴ ἐμπειρία τοῦ τουρίστα (καὶ δὲν ἔχει καμιά σημασία, ἂν ὁ σκοπὸς τοῦ ταξιδιοῦ εἶναι ἐπιχειρηματικὸς ἢ λόγιο ἀναψυχῆς). Οἱ τουρίστες γίνονται περιπλανώμενοι καὶ βάζουν τὰ γλυκόπιπλα ὄνειρα τῆς νοσταλγίας τῆς πατρίδας πάνω ἀπὸ τὶς ἀνέσεις τοῦ σπιτιοῦ, ἐπειδὴ ἔτσι θέλουν. [...] Ὡστόσο, δὲν εἶναι ὅλοι περιπλανώμενοι ἐπὶ ποδός, ἐπειδὴ προτιμοῦν νὰ εἶναι ἐπὶ ποδός ἀπὸ τὸ νὰ παραμένουν στὴ θέση τους καὶ ἐπειδὴ θέλουν νὰ μεταβοῦν ἐκεῖ ὅπου μεταβαίνουν. [...] Βρίσκονται ἐπὶ ποδός (σημ. οἱ “περιπλανώμενοι ἀλῆτες” ἢ “πλάνητες”), ἐπειδὴ κάποιος τοὺς ἔσπρωξε, ἀφοῦ προηγουμένως ξεριζώθηκαν πνευματικὰ ἀπὸ τὸν τόπο ὅπου δὲν ἔχουν πλέον καμιά ἐλπίδα [...] Οἱ περιπλανώμενοι ἀλῆτες ἀποτελοῦν τὰ ἀπόβλητα τοῦ κόσμου ποὺ ἔχει ἀφιερωθεῖ στὶς τουριστικὲς ὑπηρεσίες. Οἱ τουρίστες μένουν σ’ ἕνα τόπο ἢ μετακινοῦνται σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιθυμίες τους. Φεύγουν ἀπὸ ἕνα μέρος, ὅταν νέες, ἀγνωστες εὐκαιρίες τοὺς καλοῦν σὲ ἄλλα μέρη. Οἱ περιπλανώμενοι ἀλῆτες γνωρίζουν ὅτι δὲν πρόκειται νὰ μείνουν σ’ ἕνα μέρος γιὰ πολὺ,

27. BAUMAN Z., *Παγκοσμιοποίηση*, σ. 126-127.

όσο και αν τὸ ἐπιθυμοῦν, ἀφοῦ, ὅπου και ἂν σταματήσουν, εἶναι ἀπίθανο νὰ γίνουν δεκτοὶ μὲ χαρά. Οἱ τουρίστες μετακινοῦνται, ἐπειδὴ βρίσκουν τὸν κόσμον στὰ ὄρια τῆς (παγκόσμιας) ἐμβέλειάς τους ἀκαταμάχητα ἐλκυστικό – οἱ περιπλανώμενοι ἀλλῆτες μετακινοῦνται, ἐπειδὴ βρίσκουν τὸν κόσμον στὰ ὄρια τῆς (τοπικῆς) τους ἐμβέλειας ἀνυπόφορα ἀφιλόξενο. Οἱ τουρίστες ταξιδεύουν ἐπειδὴ τὸ θέλουν. Οἱ περιπλανώμενοι ἀλλῆτες, ἐπειδὴ δὲν ἔχουν καμιά ἄλλη ἀνεκτὴ ἐπιλογή»²⁸. Θὰ πρέπει, βέβαια, στὴ συνάφεια αὐτὴ νὰ σημειώσουμε πὼς ὁ τρόπος ποῦ ὑποδεχόμαστε στὴν Ἑλλάδα τοὺς κατὰ Bauman «περιπλανώμενους ἀλλῆτες» ἢ «πλάνητες» εἶναι κατὰ τι πιὸ σύνθετος και πιὸ περίπλοκος: στὸν ἀγροτικό, κυρίως, τομέα, ἔχουμε ἀπόλυτη ἀνάγκη τοὺς μετανάστες, αὐτοὺς τοὺς «ἀπρόσκλητους πλάνητες», τοὺς θέλουμε και τοὺς περιμένουμε, ὑπολογίζουμε τὰ μέγιστα στὴ βοήθεια και τὴ στήριξή τους στὴν ἐρημωμένη και ἐγκαταλειμμένη ὑπαιθρο, ἐνῶ τὴν κρίσιμη περίοδο τῆς ἀγροτικῆς συγκομιδῆς τρέμουμε και μόνο στὴν ἰδέα ὅτι μποροῦμε νὰ στερηθοῦμε τὶς ὑπηρεσίες τους. Σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις, μάλιστα, ἴσως μποροῦμε νὰ μιλήσουμε και γιὰ μία ἰδιότυπη ἔνταξη, ποῦ δὲν πληροῖ ὁμως σχεδὸν ποτὲ τὶς προϋποθέσεις και τὰ κριτήρια τοῦ κράτους δικαίου και τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου.

Εἶναι λοιπὸν ἐπείγουσα ἀνάγκη ἢ συνειδητοποίηση τῶν παραπάνω ἀλλαγῶν και μεταβολῶν ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας, ἢ γνῶση τῶν νέων αὐτῶν πραγματικοτήτων ποῦ συντομογραφικὰ ἐπιχειρήσαμε νὰ περιγράψουμε, καθὼς τοῦτο θὰ βοηθοῦσε τὰ μέγιστα στὴν θεολογικὴ ἀποτίμηση και ἀξιολόγηση τοῦ παρόντος, στὸ κατηχητικό και ποιμαντικό της ἔργο, ἀλλὰ και στὴν ἐν γένει μαρτυρία της στὸν κόσμον μὲ τὸν ὅποιο ἐπιζητεῖ νὰ διαλεχθεῖ.

Τοῦτο πρωτίστως σημαίνει πὼς θὰ πρέπει κάποτε ἢ Ἐκκλησία νὰ ἀποφασίσει νὰ στρατευθεῖ, –χωρὶς νὰ ἐγκατασταθεῖ– ἐντὸς τῆς Ἱστορίας, και μιμούμενη τὸ σταυρικό και θυσιαστικό ἦθος τοῦ Ἰδρυτῆ και Κυρίου της, νὰ σταθεῖ ὄχι στὸ πλευρὸ τῶν θυτῶν ἀλλὰ τῶν θυμάτων τῆς Ἱστορίας, καθὼς «ὁ Σταυρὸς ἀναποδογυρίζει τὸν κόσμον ἀποκαλύπτοντας στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ τὴν ἀθωότητα τῶν θυμάτων», και «ἡ Ἀνάσταση εἰσάγει γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἱστορία μία δύναμη ἀνώτερη τῶν μιμητικῶν ἐξάρσεων βίας»²⁹. Θὰ πρέπει ἀκόμη ἢ Ἐκκλησία νὰ συνηθίσει στὶς συνθῆκες και τοὺς κανόνες τῶν σύγχρονων ἀνοιχτῶν

28. BAUMAN Z., *Παγκοσμιοποίηση*, σ. 130-131.

29. GIRARD R., *Ἐθεώρουν τὸν σατανᾶν ὡς ἀσπραῖν...*, μτφρ. Εὐγ. Γραμματικοπούλου, Ἐξά-ντας, Ἀθήνα, 2002. Πρβλ. τὴν βιβλιοκρισία τοῦ Ν. Ντόντου, *Σύναξη*, τχ. 90, 2004, σ. 106-108.

πολυπολιτισμικῶν, πολυθρησκευτικῶν κοινωνιῶν, συνειδητοποιώντας ὅτι δὲν εἶναι πλέον ὁ ἀποκλειστικός ἢ προνομιακὸς συνομιλητὴς τῆς ἐξουσίας ἢ τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ ἓνας συνομιλητὴς καὶ ἓνας ἐταῖρος μεταξὺ πολλῶν ἄλλων. Ἡ συνειδητοποίηση καὶ ἡ ἀποδοχὴ αὐτῆς τῆς πραγματικότητος θὰ βοηθοῦσε τὰ μέγιστα τὴν Ἐκκλησία, καὶ ἰδίως τὰ στελέχη τῆς ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ποιμαντικὴ τῶν μεταναστῶν, νὰ ἀποβάλλουν τοὺς ἐθισμοὺς ἑνὸς κρατικοδίαιτου ὀργανισμοῦ καὶ τὰ γνωστὰ ἐθνοκρατικὰ σύνδρομα. Πράττοντας τοῦτο ἡ Ἐκκλησία (ἀφιστάμενη τοῦ Καίσαρα), ὅχι μόνον δὲν προδίδει τὴ φύση τῆς καὶ τὴν αὐτοσυνειδησία τῆς, τὴν ἱστορία καὶ τὴν ἀποστολὴ τῆς, ἀλλὰ ἀντιθέτως ξαναβρίσκει τὴν πιὸ ἀθηνική μορφὴ ἀποστολῆς καὶ μαρτυρίας τῆς στὸν κόσμον, ἐνῶ ἐπανασυνδέεται καὶ μὲ τὴν πραγματικὴ τῆς ἱστορία, καθὼς ὁ χριστιανισμὸς γεννήθηκε καὶ ἀνδρώθηκε στὸ ἰδιότυπο «πολυπολιτισμικὸ» περιβάλλον τῆς τότε ρωμαϊκῆς οἰκουμένης, ἐνῶ ἡ ἴδια ἡ Ὁρθόδοξια στὶς περιόδους ἀκημῆς τῆς (π.χ. Βυζάντιο) ἦταν πάντα οἰκουμενικὴ (καὶ πολυφυλετικὴ/πολυπολιτισμικὴ) καὶ ὄχι ἐθνοκεντρικὴ. Ὁ ἐθνοκεντρισμὸς καὶ ὁ ἐθνοφυλετισμὸς δὲν ἀποτελοῦν ἀπλῶς αἴρεση γιὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν³⁰, ἢ τὴ συμφορὰ τῆς Ὁρθόδοξίας κατὰ τοὺς τελευταίους δέκα αἰῶνες, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὴ διατύπωση τοῦ Θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Διοκλείας Κάλλιστου (Ware)³¹, ἀλλὰ σηματοδοτοῦν παράλληλα μιὰ παρατεταμένη περίοδο κρίσης καὶ παρακμῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν.

Τὰ ὅσα περιγράφηκαν ὁμῶς παραπάνω (γιὰ τὶς νέες κοινωνικὲς καὶ πολιτισμικὲς συνθήκες τῶν πολυπολιτισμικῶν κοινωνιῶν μας), ἀναγκάζουν τὴν Ἐκκλησίαν νὰ ἀσχοληθεῖ πιὸ σοβαρὰ καὶ πιὸ θεολογικὰ μὲ τὸ ἔργο τῆς κατήχησης. Ἡ τελευταία, θὰ πρέπει νὰ ξαναβρεῖ τὴν πρωταρχικὴ τῆς διάσταση ὡς λειτουργημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινότητος καὶ προϋπόθεση μετοχῆς στὴν ἐκκλησιαστικὴ κοινότητα, ὡς πράξις ἐλεύθερης καὶ συνειδητῆς προπαρασκευῆς γιὰ τὴν

30. Βλ. τὴ συνοδικὴ καταδίκη τοῦ ἐθνοφυλετισμοῦ ἀπὸ τὴ Σύνοδο τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 1872. Στὰ βαθύτερα, βέβαια, κίνητρα αὐτῆς τῆς καταδίκης, σύμφωνα καὶ μὲ τὴν τεκμηριωμένη μελέτη τοῦ ΠΑΡ. ΜΑΤΑΛΑ, *Ἔθνος καὶ Ὁρθόδοξια. Οἱ περιπέτειες μιᾶς σχέσης. Ἀπὸ τὸ «ἐλλαδικό» στὸ βουλγαρικό σχίσμα*, Πανεπιστημιακὲς Ἐκδόσεις Κρήτης, Ἡράκλειο, 2002, δὲν θὰ πρέπει νὰ παραλείψουμε καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς «ἐλληνορθόδοξης» ιδεολογίας ἢ τοῦ «οἰκουμενικοῦ» ἐθνικισμοῦ. Γιὰ μιὰ πρώτη θεολογικὴ ἀποτίμηση τῆς πολὺ διαφωτιστικῆς μελέτης τοῦ Ματάλα, βλ. τὴν βιβλιοκρισίαν τοῦ Ν. Ντόντου, *Σύναξη*, τχ. 88, 2003, σ. 106-108.

31. WARE ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ, *Ἡ Ὁρθόδοξον Ἐκκλησία*, μτφρ. Ἰωσ. Ροηλίδης, Ἀγκίρας, Ἀθήνα, 1996, σ. 130.

είσοδοι στην Ἐκκλησία. Θὰ ἦταν πολὺ σημαντικό καὶ πολὺ χρήσιμο ἐπ' αὐτοῦ –μᾶς καὶ μὲ τὸν ἀπὸ αἰῶνων καθιερωμένο νηπιοβαπτισμό ἔχει χαθεῖ ἐντελῶς αὐτὴ ἡ διάσταση– νὰ ἐξετάσουμε πῶς προετοίμαζε ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία τοὺς κατηχουμένους νὰ γίνουν μέλη τῆς, ποιά θεολογικὴ καὶ λειτουργικὴ παιδεία θεωροῦσε ἀπαραίτητη γιὰ τὴν είσοδο τῶν κατηχουμένων στὴν ἐκκλησιαστικὴ κοινότητα, κυρίως, ὅμως, πῶς καὶ γιατί πίστευε ὅτι ἡ μετάνοια καὶ ἡ ἀποταγὴ τοῦ παλαιοῦ κόσμου καὶ τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου προετοίμαζαν τὴν ἔλευση τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ πάντως ἔπρεπε νὰ προηγηθοῦν τοῦ βαπτίσματος. Γιὰ τὴν ἐνεργοποίηση ὅλων αὐτῶν στὸ σήμερον, ἴσως δὲν θὰ ἦταν ἄσχημη ἰδέα νὰ γίνει προσεκτικὴ καὶ διακριτικὴ χρῆση τῶν λεγομένων «σχεδίων κατηχήσεως»³².

Ἐκτὸς λοιπὸν ἀπὸ τὴν διδασχὴ καὶ τὴν μύηση στὴ λατρευτικὴ ζωὴ, ἡ προπαρασκευὴ αὐτὴ συνεπάγεται τὴν μετάνοια καὶ τὴν ἀνάληψη τῆς προσωπικῆς εὐθύνης γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ κακοῦ στὸν κόσμον, τὸν ἀναπροσανατολισμό συνολικῆς τῆς ὑπαρξῆς, τῶν ἀξιών καὶ τῶν προτεραιοτήτων, προκειμένου νὰ ἀποτελέσει κανεὶς μέλος τοῦ νέου λαοῦ τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐσχατολογικῆς κοινότητας ποὺ αὐτοπροσδιορίστηκε ἐντὸς τῆς Ἱστορίας ὡς Ἐκκλησία. Δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει κατήχηση δίχως τὴ μετάνοια, δίχως μιὰν αἴσθησι ἀπώλειας καὶ ἔλλειψης πνευματικῆς. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ὑπάρχει μετάνοια ἐκεῖ ὅπου ἐπικρατεῖ ἡ πνευματικὴ αὐτάρκεια καὶ ὁ αὐτοδικαιωτικὸς λόγος, ἐκεῖ ὅπου ἀνθοῦν τὰ στερεότυπα τῆς φυλῆς καὶ τοῦ ἔθνους, τὰ ὑμνολόγια στὰ κατορθώματα καὶ τὶς ἀρετὲς τῶν προ-

32. Ἕνα τέτοιο σχέδιο παραθέτει ὁ νῦν Μητροπολίτης Ναυπάκτου κ. ΙΕΡΟΘΕΟΣ (Βλάχος) στὸ ἐνδιαφέρον βιβλίον του: *Κατήχησι καὶ βάπτισι τῶν ἐνηλίκων. Συμβολὴ στὴν ποιμαντικὴ διακονία τῶν προσερχομένων στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα, 1993. Βεβαίως γιὰ τὴν περίπτωσι τῶν ἐνηλίκων θὰ ἦταν ἀκριβέστερον νὰ μὴν μιλάμε γιὰ κατήχησι, μᾶς καὶ ἡ τελευταία, στὴν παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας, ἀναφερόταν πάντα σὲ μιὰ πράξι προετοιμασίας γιὰ τὸ βάπτισμα. Οὕτως ἢ ἄλλως ὅμως τὸ ζήτημα τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ εἶναι ἓνα θέμα ποῦ, κατὰ τὴ γνώμη μας, θὰ ἀναγκαστεῖ νὰ τὸ συζητήσι σοβαρὰ ἡ Ἐκκλησία μας τὰ χρόνια ποῦ ἔρχονται, ἐπανεξετάζοντας τὴ σκοπιμότητα (ἀπὸ ἐκκλησιολογικὴ ἄποψι) αὐτῆς τῆς κανονικῆς καὶ λειτουργικῆς πρακτικῆς, καθὼς ἀναπαράγει τὴν ἀντίληψι ὅτι εἴμαστε χριστιανοὶ ἐκ παραδόσεως, ἐπειδὴ ἔτσι μᾶς παραδόθηκε, ἔτσι τὸ βρήκαμε, ἐπειδὴ αὐτὸ εἶναι στοιχεῖο τῆς (ἐθνοπολιτιστικῆς μας) παραδόσεως καὶ ταυτότητας, εἶναι ἔθιμο, κ.λπ., ἀκυρώνοντας μ' αὐτὸν τὸν τρόπο οὐσιαστικὰ τὸ στοιχεῖο τῆς προσωπικῆς ἐπιλογῆς, τὴν ἐλεύθερη προσωπικὴ ἀπάντησι στὴν κλήσι γιὰ μετοχὴ στὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, μὲ ὅ,τι αὐτὸ συνεπάγεται. Ἡ σοβαρότερι ὅμως ἔνστασι μας ἔναντι τοῦ συγκεκριμένου, κατὰ τὰ ἄλλα ἀξιόλογον, βιβλίον, ἔγκειται στὴν υἱοθέτησι καὶ ἐφαρμογὴ καὶ στὰ τοῦ βαπτίσματος τῆς γνωστῆς θεωρίας τῶν τριῶν σταδίων (κάθαρσι-φωτισμός-θέωσι) καὶ τῆς θεραπευτικῆς ἐκκλησιολογίας καὶ πνευματικότητας, ποῦ στὴ συγκεκριμένη διατύπωσι τους ἀνάγονται στὴ θεολογία τοῦ π. Ἰωάννη Ρωμανίδη.

γόνων, εκεί όπου βρίσκουν άσυλο και στέγη οί διάφορες μορφές συλλογικοῦ ἐγωϊσμοῦ, ὅπως ὁ ἐθνικισμός, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὴ διατύπωση τοῦ Τορβετὰν Τόντοροφ³³. Ἡ μετάνοια εἶναι μία δυναμικὴ κίνηση ἀλλαγῆς καὶ ἀνατροπῆς, ἕνα γεγονός πνευματικῆς τάξεως, ἕνα ὑπαρξιακὸ ἄνοιγμα ποῦ κάνει χῶρο γιὰ νὰ ὑπάρξει ὁ κατεξοχὴν «Ἄλλος» καὶ «Ξένος», ὁ Θεός, ὅπως καὶ ἡ εἰκόνα Του, ὁ κάθε «ἄλλος» καὶ «ξένος», ὁ κάθε συνάνθρωπος, ὁ πλησίον³⁴. Χωρὶς αὐτὴν τὴν κίνηση καὶ αὐτὸ τὸ ἄνοιγμα οὔτε λόγος γιὰ μετάνοια μπορεῖ νὰ γίνει, ἀλλὰ οὔτε καὶ λόγος γιὰ κατήχηση. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοια, ἡ κατήχηση δὲν μπορεῖ καὶ δὲν πρέπει νὰ ἔχει σχέση οὔτε μὲ ὁμαδικὲς εἰσδοχὲς λαῶν καὶ ἐθνῶν στὴν Ἐκκλησία, τὶς περισσότερες φορὲς ὑπαγορευμένες ἀπὸ τοὺς ἐκάστοτε ἡγεμόνες, οὔτε μὲ μαζικούς «ἐκχριστιανισμούς» ἀλλοδαπῶν, μὲ ἄδηλα κίνητρα καὶ κριτήρια. Ἀξίζει στὴ συνάφεια αὐτὴ νὰ σημειώσουμε πὼς ἂν καὶ τὸ εὐαγγελικὸ κήρυγμα ἀπευθύνεται εἰς πάντα τὰ ἔθνη³⁵, ἡ ἀποδοχὴ αὐτοῦ τοῦ κηρύγματος καὶ ἡ ἔνταξη στὸ ἐκκλησιαστικὸ σῶμα δὲν γίνεται μὲ βάση τὶς συλλογικότητες τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἔθνους, ἀλλὰ μὲ βάση μία ἀπόλυτα προσωπικὴ πράξη, ἐλεύθερη ἀπὸ κάθε εἶδους βιολογικὸ, πολιτιστικὸ καὶ ἐθνικὸ προκαθορισμό. Γι' αὐτὸ τὸ ριζικὰ καινούργιο ποῦ κομίζει ὁ ἐκκλησιαστικὸς τρόπος τοῦ βίου εἶναι ἡ προσωπικὴ κλήση ποῦ ἀπευθύνει ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ γιὰ εὐαγγελισμό, γιὰ συνάντηση καὶ σχέση μαζί Του, καθὼς καὶ ἡ ἀπάντηση σὲ αὐτὴν τὴν κλήση ποῦ εἶναι ἐπίσης προσωπικὴ³⁶. Περιττεύει νὰ τονίσουμε, μετὰ καὶ τὶς δεκάδες μελέτες ποῦ ἔχουν γραφεῖ στὸν τόπο μας γιὰ τὴ θεολογία τοῦ προσώπου, ὅτι προσωπικὴ δὲν σημαίνει ἀτομικὴ ἀλλὰ οὔτε καὶ συλλογικὴ· ὅτι ἡ προσωπικὴ κλήση καὶ ἡ ἀναπόκριση σ' αὐτὴν τὴν κλήση δὲν εἶναι ἰδρυτικὴ οὔτε τοῦ ἀτομικισμοῦ οὔτε τοῦ κολλεκτιβισμοῦ, ἀλλὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας τῶν προσώ-

33. Ὁ ἐκπατρισμένος, μτφρ. Ο. Βαρῶν-Βασάφ, ἐκδ. Πόλις, Ἀθήνα, 1999, σ. 15-16.

34. Πρβλ. ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗ Π., «Ὁ ἐθνικισμὸς καὶ ἡ προγονολατρία: δύο ἐμπόδια γιὰ τὸν ἐπανευαγγελισμό τοῦ σημερινοῦ Ἑλληνα», στὸ συλλογικὸ τόμο: *Οἱ νέοι στὴν ἐποχὴ μας. Ἐνα νεανικὸ συνέδριο γιὰ τὸν ἐπανευαγγελισμό τῶν Ἑλλήνων*, ἐκδ. Νεανικοῦ Ἐπιμορφωτικοῦ Ὁμίλου Σύρου, Σύρος, 2005, σ. 73-77.

35. Βλ. *Ματθ.* 24:14· 28:19-20· *Μάρκ.* 13:10 *Λουκ.* 24:47.

36. Πρβλ. ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗ Π., «Ἐκκλησία καὶ ἔθνος σὲ ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ», στὸν τόμο: Π. Καλαϊτζίδη (ἐπιμ.), *Ἐκκλησία καὶ Ἐσχατολογία*, Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν, χειμερινὸ πρόγραμμα 2000-01, Καστανιώτης, Ἀθήνα, 2003, σ. 369-370. Πρβλ. Σ. ΓΟΥΝΕΛΑ, «Ἐπιστροφή στὶς ἑλληνικὲς ρίζες ἢ πορεία πρὸς τὰ Ἱεσχατα; Κριτικὴ θεώρηση σὲ ὀρισμένες θέσεις τοῦ Χριστοῦ Γιανναρά, τὸν ἑλληνοκεντρισμὸ καὶ τὴν ἑλληνορθοδοξία», *Ἡ κρίση τοῦ πολιτισμοῦ, κρίση τοῦ ἀνθρώπου – ἀπόλεια τοῦ νοήματος*, Ἀρμός, Ἀθήνα, 1997, σ. 361.

πων, τῆς κοινωνίας τῶν ἁγίων. Ὑπερβαίνοντας λοιπὸν ὅ,τι συνέβαινε στὴν Π.Δ., ὅπου ἡ κλήση καὶ ἡ συμφωνία-διαθήκη τοῦ Θεοῦ μετὰ τὸ λαὸ Του τὸν Ἰσραήλ, παρότι δὲν ἀγνοοῦσε τὸ προσωπικὸ στοιχεῖο, ἦταν ἀδιανόητη χωρὶς τὴν ἔννοια τοῦ ἔθνους ἢ τοῦ περιούσιου λαοῦ, χωρὶς τὴ σχέση μετὰ τὴ γῆ τῶν πατέρων, ἢ Κ.Δ. μοιάζει νὰ ἀγνοεῖ αὐτὴ τὴν προοπτικὴ.

Πράγματι, ἡ κλήση ποὺ μᾶς ἀπευθύνει ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι προσωπικὴ καὶ δὲν ἀπευθύνεται σὲ κάποια συλλογικότητα τύπου ἔθνους, φυλῆς, λαοῦ κ.λπ. Προϋποθέτει τὴ μετάνοια, τὴ ριζικὴ ἀλλαγὴ τῆς ὑπάρξεως καὶ ἐπιδιώκει νὰ προκαλέσει ἕνα προσωπικὸ διάβημα, μιὰ καινούργια στάση καὶ ἀξιολόγηση ἀπέναντι στὰ πράγματα, ἀπέναντι στὶς ἀρχὲς καὶ τὶς ἐξουσίες τοῦ αἰῶνος τούτου³⁷. «Ὅλο τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ περιέχει μιὰ κλήση, ἕνα ἀποφασιστικὸ ὅσο καὶ ἐπαναστατικὸ κάλεσμα νὰ τὸν ἀκολουθήσουμε σὲ μιὰ νέα ὁδὸ ποὺ ἔχει τὸ τίμημά της, καὶ ποὺ ἀπαιτεῖ μιὰ γενναία, ἀπολύτως προσωπικὴ ἀπόφαση καὶ τοποθέτηση: «ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήτω μοι. Ὅς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὅς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔνεκεν ἐμοῦ, εὕρησει αὐτήν»³⁸. Μιὰ τέτοια ἀπόφαση δὲν λαμβάνεται οὔτε προβλέπεται στὸ πλαίσιο τῆς ὁποιασδήποτε συλλογικότητας, καὶ μάλιστα αὐτῆς τοῦ ἔθνους ἢ τοῦ λαοῦ, γιατί τότε θὰ ἔπαυε νὰ εἶναι ἐλεύθερη, θὰ μύριζε ὀλοκληρωτισμὸ, θὰ ἔχανε μὲ ἄλλα λόγια τὸ νόημά της. Ὅπως ἐξᾴλλου γράφεται στὴν Κ.Δ., «πολλοὶ γὰρ εἰσιν κλητοί, ὀλίγοι δὲ ἐκλεκτοί»³⁹, καὶ τοῦτο συμβαίνει γιατί ἡ κλήση νὰ ἀκολουθήσουμε τὸν Ἰησοῦ, ἢ πρόσκληση μετοχῆς στὴ Βασιλεία Του, εἶναι ἀπολύτως προσωπικὴ· κινητοποιεῖ καὶ συγκινεῖ κάποιους, ἐνῶ κάποιους ἄλλους τοὺς ἀφήνει ἀδιάφορους⁴⁰. Ἔτσι, ἡ κλήση τῶν δώδεκα⁴¹ ποὺ ἀκολουθεῖται ἀπὸ τὴν ἀνάλογη πρόσκληση ποὺ ἀπευθύνει ὁ Ἰησοῦς καὶ σὲ ἄλλους⁴², ἢ μεταστροφή τοῦ Παύλου στὸ δρόμο πρὸς τὴ Δαμασκὸ⁴³, ἢ παραβολὴ τοῦ καλοῦ Σα-

37. Βλ. ἐνδεικτικὰ: «Σώθητε ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῆς σκολιᾶς ταύτης» (Πράξ. 2:40). Πρβλ. *Λεξικὸ Βιβλικῆς Θεολογίας*, ἐπιμ. μτφρ. Σ. Ἀγουρίδη-Στ. Βατρανιᾶν, «Ἄρτος Ζωῆς», Ἀθήνα, 1980, στ. 654-661.

38. *Μαθ.* 16:24-25.

39. *Μαθ.* 22:14.

40. Πρβλ. σχετικὰ *Μαθ.* 22:1-14.

41. Βλ. *Μαθ.* 4:18-22· 10:1-4· *Μάρκ.* 1:16-20· 3:13-19· *Λουκ.* 5:1-1· 6:12-16.

42. Πρβλ. *Μάρκ.* 10:21· *Λουκ.* 9:59-62.

43. Βλ. *Πράξ.* 9:1-19. Πρβλ. *Πράξ.* 22:6-16· 26:12-18.

μαρείτη⁴⁴, ή συνάντηση του Ίησου με τον Ζακχαΐο⁴⁵, την εϊδωλολάτρισσα Χαναναία⁴⁶, τὸ Ρωμαῖο ἑκατόνταρχο⁴⁷ ἢ ἀκόμη μετὴ Σαμαρείτισσα στοὺ φρέαρο τοῦ Ἰακώβ⁴⁸, γιὰ νὰ σταθοῦμε σὲ ὀρισμένα εὐαγγελικὰ παραδείγματα, ὄχι μόνον συνιστοῦν ἀπολύτως προσωπικὰ γεγονότα καὶ ἐπιλογές ποῦ δὲν διαμεσολαβοῦνται ἀπὸ θρησκευτικές, ἐθνικές, γλωσσικές, πολιτιστικές ἢ ταξικές συλλογικότητες, ἀλλὰ πολὺ συχνὰ οἱ παραπάνω προσωπικὲς ἐπιλογές στρέφονται ἐναντίον τῶν συγκεκριμένων συλλογικότητων ἢ παραβιάζουν τὸ πλαίσιο καὶ τὰ ὅρια ποῦ αὐτὲς ἔχουν θέσει. Στὴν Κ.Δ. δὲν ὑφίσταται ἡ συλλογικότητα τοῦ ἔθνους καὶ ἡ προτεραιότητα τοῦ περιοῦσιου λαοῦ, ὄχι γιὰτι προβάλλεται κάποια ὑποτιθέμενη ἰδιωτικὴ θρησκευτικότητα ἢ ἀτομικὴ ἐκδοχὴ τῆς πίστεως καὶ τῆς σωτηρίας, ἀλλὰ γιὰτι ἡ μόνη συλλογικότητα ποῦ ἀναγνωρίζεται εἶναι ἡ Ἐκκλησία, ὁ νέος Ἰσραὴλ, ὁ νέος λαὸς τοῦ Θεοῦ, ποῦ συνιστᾶ ὅμως γένος πνευματικό. Ὁ λαὸς αὐτὸς συγκροτεῖται λοιπὸν ὄχι μετὴ κριτήρια φυλετικά, ἐθνικά, γλωσσικά ἢ πολιτιστικά, ἀλλὰ μετὴ τὴν εἰσδοχὴ στοὺ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ μετὴ ὀρίζοντα τὴν οἰκουμενικότητα καὶ τὴν καθολικότητα.

Γι' αὐτὸ καὶ τὸ οὐσιαστικὸ ἔργο ποῦ ἔχει νὰ ἐπιτελέσει ἡ ἐκκλησιαστικὴ κατῆχηση εἶναι τὸ ἔργο τῆς ἱεραποστολῆς, τῆς ἀποστολῆς καὶ τῆς μαρτυρίας μας στοὺν κόσμο γιὰ νὰ κηρύξουμε τὸ εὐαγγέλιο τῆς Βασιλείας, τὸν καινούργιο κόσμο τοῦ Θεοῦ ποῦ ἐγκαινιάστηκε ἤδη μετὴ τὴ Σάρκωση, τὴν Ἀνάσταση καὶ τὴν Πεντηκοστή, καὶ ἀναμένεται νὰ ὀλοκληρωθεῖ στὰ ἔσχατα. Σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ ἐπιθετικοῦ τύπου προσηλυτισμὸς ἢ ὁ θρησκευτικὸς ἱμπεριαλισμὸς, οὔτε βέβαια ἡ διάδοση διανοητικῶν ἀληθειῶν, δογματικῶν καὶ ἠθικῶν ἐπιταγῶν, ἀλλὰ ἡ ζωσα καὶ διακονοῦσα μαρτυρία γιὰ τὴ ζωὴ τῆς κοινωνίας ποῦ ἐνυπάρχει στὴν τριαδικὴ θεότητα, γιὰ τὴ ζωὴ τῆς ἀγάπης, τῆς κοινωνίας καὶ τῆς καταλλαγῆς ποῦ καλεῖται νὰ πραγματώνει σὲ κάθε τόπο καὶ χρόνο ἡ Ἐκκλησία⁴⁹. Πόσες ὅμως ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες μας εἶναι σὲ θέση νὰ μαρτυρήσουν γι' αὐτὴν τὴν καινὴ πραγματικότητα; Πόσες ἀπὸ τὶς ἐνορίες

44. Λουκ. 10:25-37.

45. Λουκ. 19, 1-10.

46. Ματθ. 15:21-28· Μάρκ. 7:24-30.

47. Ματθ. 8:5-13· Λουκ. 7:1-10· Ἰωάν. 4:43-54.

48. Ἰωάν. 4:4-42.

49. Βλ. σχετικὰ ΒΡΙΑ ΙΟΝ -ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ Π., Ὁρθόδοξη Χριστιανικὴ Μαρτυρία. Ἐγχειρίδιο Ἱεραποστολικῆς, Τέριος, Κατερίνη, 1989, σ. 15-16.– Π. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ, Μετανεωτερικότητα καὶ Ἐκκλησία, Ἡ πρόκληση τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐκδ. Ἀκρίτας, Ἀθήνα, 2002, 35-36, 40.

μας μπορούν να καυχηθούν εν Κυρίῳ γιὰ τὸ ἄνοιγμα καὶ τὴ μαρτυρία τους στὸν κόσμο, γιὰ τὸ πνεῦμα καταλλαγῆς καὶ συμφιλίωσης ποὺ προάγουν; Μήπως ὅλα αὐτὰ ἐν τέλει προϋποθέτουν τὴν ὑπαρξὴ ζωντανῶν εὐχαριστιακῶν κοινοτήτων καὶ ὄχι παραρτημάτων ἑνὸς θεσμοποιημένου γραφειοκρατικοῦ θρησκευτικοῦ μηχανισμοῦ ποὺ, ἂν ἐξαίρεσουμε τὸ φιλανθρωπικὸ τους ἔργο, συχνὰ ὄντως ση-μαντικὸ καὶ ἐντυπωσιακὸ, ἀδυνατοῦν νὰ φανταστοῦν ἄλλη ἀποστολὴ γιὰ τὸν ἑαυτό τους πέρα ἀπὸ τὴ συντήρησι τῆς ἐθνικῆς ταυτότητος καὶ συνέχειας;

Ἐμεῖς, οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες καὶ ὀρθόδοξοι τῶν πολυπολιτισμικῶν κοινο-γιῶν τοῦ 21ου αἰῶνα, ποὺ φιλοδοξοῦμε νὰ κατηγήσουμε καὶ νὰ φωτίσουμε τοὺς ἄλλους, τοὺς ξένους, τοὺς ἄλλοδαπούς, πῶς τοποθετοῦμαστε στὴν κλήση-πρόσ-κληση ποὺ μᾶς ἀπευθύνει ὁ Ἰησοῦς; Γιατί ἐξακολουθοῦμε νὰ εἴμαστε χριστι-ανοί; Ἐπειδὴ γεννηθήκαμε καὶ μᾶς βαπτίσανε ἢ ἐπειδὴ τὸ διαλέξαμε νὰ εἴμαστε; Λόγω παραδόσεως ἢ λόγω ἐκλογῆς; Λόγω γεωγραφίας καὶ κοινωνικοῦ/πολιτι-σμικοῦ περιβάλλοντος ἢ λόγω «προσωπικῆς ἱστορίας» καὶ διαδρομῆς; Χωρὶς καθόλου νὰ ἀμφισβητοῦμε τὴν καθοριστικὴ ἐπίδραση τῆς γεωγραφίας, τῆς «ἀντικειμενικῆς ἱστορίας» καὶ τοῦ κοινωνικοῦ/πολιτισμικοῦ περιβάλλοντος σὲ αὐτὸ ποὺ εἴμαστε, ἀκόμη καὶ σὲ ζητήματα προσωπικῆς πίστεως, ἅς μᾶς ἐπιτρα-πεῖ νὰ ἐπιμείνουμε στὰ ἐνοχλητικὰ ἐρωτήματα, ποὺ ἄλλωστε ἔχουν ἄμεση σχέ-ση μὲ τὸ ἔργο καὶ τὴν πρόκληση τῆς κατήχησις: Γιατί δηλώνουμε ὀρθόδοξοι χριστιανοί; Ἐπειδὴ δὲν ἔτυχε νὰ γεννηθοῦμε 200 χιλιόμετρα πιὸ δυτικὰ ἢ πιὸ ἀνατολικὰ; Μήπως, πάλι, γιὰ αὐτὸ εἶναι στοιχεῖο τῆς ταυτότητος καὶ τῆς κουλτούρας μας, μήπως γιὰ αὐτὸ εἶναι ἐγγεγραμμένο στὰ γονίδια τοῦ Ἕλληνα, ὅπως ἰσχυρίζονται ὀρισμένοι; Ὑπάρχει χῶρος, ὑπάρχει δυνατότητα, νὰ ἀναλά-βουμε συνειδητὰ –μὲ ὅ,τι αὐτὸ συνεπάγεται– τὴ χριστιανικὴ μας ταυτότητα καὶ ιδιότητα; Μποροῦμε στὰ σοβαρὰ νὰ ἰσχυριστοῦμε ὅτι διαλέξαμε, ὕστερα ἀπὸ τὸ νηπιοβαπτισμό μας, νὰ εἴμαστε ὀρθόδοξοι χριστιανοί; Κι ἀκόμη, τί σημαί-νουν γιὰ ἐμᾶς τὰ μεγάλα γεγονότα-σταθμοὶ τῆς θείας οἰκονομίας ποὺ ἡ Ἐκκλη-σία μας τὰ προβάλλει καὶ μᾶς τὰ θυμίζει μὲ τίς μεγάλες γιορτές; Ἀνήκουν στὴν τάξη τοῦ ἐθίμου, τοῦ παραδοσιακοῦ φολκλόρ (μὲ τὴν ἔννοια τοῦ «ἔτσι τὸ βρή-καμε ἀπὸ τοὺς παλιούς καὶ τὸ συνεχίζουμε» κ.λπ.), ὅπως ὅλο καὶ περισσότεροι συμπατριῶτες μας δηλώνουν ἀμήχανα ἐνώπιον τῆς τηλεοπτικῆς κάμερας στὴν περίφημη ἐρώτησι: «Τί εἶναι γιὰ ἐσᾶς τὰ Χριστοῦγεννα, τὸ Πάσχα» κ.λπ. Εἶναι, μὲ ἄλλα λόγια, ἡ μετοχὴ μας στὴν ὀρθόδοξη πίστι ἔθιμο, μέρος ἑνὸς ἐθνικοῦ φολκλόρ ἢ συνειδητῆ καὶ ἀπόλυτα προσωπικῆς ἐπιλογῆς μὲ τὸ ἀνάλογο κόστος καὶ τίς ἀνάλογες προϋποθέσεις, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἢ μετάνοια καὶ ἢ κατήχησι; Κανεὶς δὲν μπορεῖ εὐκολὰ νὰ ἀμφισβητήσῃ τὸν στενὸ δεσμό Ὀρθο-

δοξίας και Έλληνισμού. Κανείς δεν μπορεί να άρνηθεί ότι η Όρθοδοξία καθόρισε ή καλύτερα συνδιαμόρφωσε την νεοελληνική ταυτότητα. Άλλα ως χριστιανοί άρκούμαστε σέ αυτό; Μιά τέτοια έκδοχή Όρθοδοξίας καλύπτει αυτό που πραγματικά είναι ή πίστη μας, και πόσο χώρο αφήνει ή έκδοχή για την ύποδοχή του ξένου, του άλλου, του διαφορετικού; Σέ ποιούς άπευθύνεται έν τέλει ή ίδια ή Έκκλησία στον τόπο μας; Μόνο στους Έλληνες και τους Συνέλληνες; Είναι έθνική ή τοπική Έκκλησία; Είναι ή Έκκλησία των Έλλήνων ή ή Όρθόδοξη Έκκλησία στην Ελλάδα, που άγκαλιάζει γηγενείς και μετανάστες, Έλληνες και ξένους, εικονίζοντας και προετοιμάζοντας έμπρακτα τή Βασιλεία του Θεού; Σέ αυτούς τους ξένους, σέ αυτούς τους άλλους, που τόσο περιφρονητικά άποκαλούμε Άλβανούς, γύφτους, Ρωσοπόντιους κ.λπ., πότε έπιτέλους θα άπευθυνθεί στα σοβαρά ή Έκκλησία μας; Πότε θα τους άγγίξει ό λόγος της, ή κατήχηση και ή ποιμαντική διακονία της; Άλλά και πότε θα μάθει και σ' έμας τους άπό γέννηση και παράδοση χριστιανούς τί είμαστε και τί πιστεύουμε, πότε θα μάς βοηθήσει να συνειδητοποιήσουμε καλύτερα την πίστη μας, καθώς και ποιές είναι οι συνέπειες αυτής της πίστης στο προσωπικό και κοινωνικό επίπεδο; Άραγε μπορεί να ύπάρξει συνειδητή πίστη που να στηρίζεται κυρίως ή άποκλειστικά στα «πατροπαράδοτα ήθη» και καθόλου έως έλάχιστα στην προσωπική έπιλογή και την υπεύθυνη τοποθέτηση; Ποιά ήταν έν προκειμένου ή στάση των πρώτων χριστιανών, στην άνάλογη με τή δική μας πολυφυλετική, πολυθρησκευτική κοινωνία της ρωμαϊκής οίκουμένης; Ήταν στάση πιστότητας προς τά «πατροπαράδοτα ήθη» και τήν «πατροπαράδοτη» θρησκεία, τήν «θρησκεία των προγόνων», ή μήπως ήταν μια στάση θαρραλέας προσωπικής έπιλογής του καινούργιου και του άληθινού, με τό άνάλογο βέβαια τίμημα⁵⁰; Μήπως τελικά τό καιρίο έρώτημα έν έξακολουθοῦμε έμεις οι χριστιανοί να ένσαρκώνουμε τό καινούργιο και τό άληθινό μέσα στην Ίστορία, έν είμαστε, έστω και κατ' έλάχιστον, τό «άλας τής γής»; Γιατί «έν δέ τό άλας μωρανθή, έν τίνι άλισθήσεται; εις οὔδέν ισχύει έτι ει μη βληθέν έξω καταπατείσθαι υπό των ανθρώπων»⁵¹.

Τά έρωτήματα πολλά και πελώρια και ήδη ό χρόνος πέρασε. Θα χρειαστεί οὔτως ή άλλως να επανέλθουμε. Όφείλουμε όμως, πριν τό κλείσιμο αυτής της

50. Πρβλ. τήν πολή ένδιαφέρουσα άνάλυση του Θ. Ν. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, «Ίεραποστολή και πολυπολιτισμικότητα», εισήγηση στην Άκαδημία Θεολογικών Σπουδών, χειμερινό πρόγραμμα 2003-04, στον τόμο: Όρθοδοξία και Πολυπολιτισμικότητα, Ίνδικτος, Άθήνα (υπό δημοσίευση).

51. Ματθ. 5:13.

είσηγησης, να σημειώσουμε πώς η παρένθεση που άνοιξε τὸ 1453 (μὲ τὴν ἀνάληψη τοῦ ἐθναρχικοῦ ρόλου ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας) πρέπει ἐπειγόντως νὰ κλείσει καὶ ἡ Ἐκκλησία νὰ ξαναγυρίσει στὴν κυρίως ἀποστολή της ποὺ εἶναι ὁ εὐαγγελισμὸς καὶ ἡ μεταμόρφωση τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ κήρυγμα τῆς ἐρχόμενης Βασιλείας τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴ σωτηρία καὶ τὴν ἀποκατάσταση ὅλης τῆς κτίσης. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι πορεία πρὸς τὰ Ἔσχατα καὶ ὄχι ἐπιστροφή στὴν ἔνδοξη καὶ πονεμένη ἱστορία τοῦ Βυζαντίου/Ρωμοσύνης, τῆς Τουρκοκρατίας ἢ τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ.

Γι' αὐτὸ καὶ στὴν παρούσα συνάφεια τῆς πολυπολιτισμικότητας καὶ πολυθρησκευτικότητας, θὰ ἀποτελοῦσαν νομίζουμε οὐσιαστικὴ προσφορά πρὸς τὸ κατηχητικὸ ἔργο τῆς Ἐκκλησίας οἱ παρακάτω ιδέες καὶ προτάσεις:

- Ἡ ἔνταση τῆς διαλογικῆς ἐτοιμότητας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς θεολογίας.
- Ἡ ἀναγνώριση καὶ ἀποδοχὴ τοῦ πολιτισμικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ πλουραλισμοῦ, ἡ διακήρυξη τῆς ἐμμονῆς στὴν συνύπαρξη μὲ τὸν ἄλλο, ἡ σοβαρὴ θεολογικὴ προσέγγιση καὶ σπουδὴ στὸ θέμα τῆς ἑτερότητας⁵², τῆς ὑποδοχῆς καὶ ἀποδοχῆς τοῦ ἄλλου, τοῦ ξένου, τοῦ διαφορετικοῦ, ποὺ σύμφωνα μὲ τὴν βιβλικὴ καὶ θεολογικὴ παράδοση ἑνσαρκώνει τὸν πιὸ πολῦτιμο καὶ ἀκριβὸ ἑαυτὸ μας, τὴν ζωντανὴ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, τὸ κριτήριον ἐπαλήθευσης γιὰ τὴ γνησιότητα τῆς πίστεως μας.
- Ὁ τονισμὸς τῆς καθολικότητας καὶ οἰκουμενικότητας τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς ἀπὸ τὸν ἐθνοκεντρικὸ καὶ ἐσωστρεφεῖ ἀμυντικὸ λόγο, ἢ

52. Ἀπὸ τίς ὀρθόδοξες συμβολές στὸ θέμα τῆς ἑτερότητας, ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ συμβουλευτεῖ τίς ἐξῆς: ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΠΕΡΓΑΜΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ (ΖΗΖΙΟΥΛΑ), «Κοινωνία καὶ ἑτερότητα», μτφρ. ἀπὸ τὰ ἀγγλικά Δ. Γούτσος-Θ. Ν. Παπαθανασίου, *Σύναξη*, τχ. 76, 2000, σ. 5-15. J. D. Zizioulas, *Communion and Otherness. Further Studies in Personhood and the Church*, T & T Clark, London-New York, 2006.– Ε.Μ. ΚΛΑΨΙΣ, «The Orthodox Church in a Pluralistic World», σ. 141-142. π. Ε.Μ. ΚΛΑΨΗ, «Πρὸς μία θεολογία τῆς ἑτερότητας», εἰσήγηση στὴν Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν, χειμερινὸ πρόγραμμα 2003-04, στὸν τόμο: *Ὁρθοδοξία καὶ Πολυπολιτισμικότητα*, Ἰνδικτος, Ἀθήνα (ὑπὸ δημοσίευση). Χ. ΒΕΝΤΗΣ, *Ἐσχατολογία καὶ Ἐτερότητα*, Γρηγόρης, Ἀθήνα, 2005.– τοῦ ἰδίου, «Προτάσεις γιὰ μία θεολογικὴ δεξίωση τοῦ ἀλλότριου ὡς ἀντινομία καὶ παράδοξο», *Σύναξη*, τχ. 101, 2007, σ. 15-23.– ΣΤ. ΠΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ, «Πρόσωπο καὶ ἑτερότητα. Δοκίμιο γιὰ μία θεολογία τῆς ἑτερότητας», περιοδικὸ *Ἰνδικτος*, τχ. 21, Νοέμβριος, 2006, σ. 87-125.– π. Α. ΚΑΜΠΕΡΙΔΗ, «Ἡ πολυμορφία τῆς Ὁρθοδοξίας σὲ ἕναν μονοσήμαντο κόσμο. Φιλοσοφικὲς, θεολογικὲς καὶ ἱστορικὲς προσεγγίσεις στὸ θέμα τῆς ἑτερότητας», εἰσήγηση στὴν Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν, χειμερινὸ πρόγραμμα 2003-04, στὸν τόμο: *Ὁρθοδοξία καὶ Πολυπολιτισμικότητα*, Ἰνδικτος, Ἀθήνα (ὑπὸ δημοσίευση), καὶ προδημοσίευση: περιοδικὸ *Ἰνδικτος*, τχ. 21, Νοέμβριος 2006, σ. 47-62.

προτεραιότητα στη θεολογία της τοπικής Ἐκκλησίας, σύμφωνα και με την παράδοση της ὀρθόδοξης ἐκκλησιολογίας, ὥστε νὰ φανερωθεῖ ἐκ νέου ἡ Ἐκκλησία ὡς ἡ ὑπέρβαση τῶν διασπάσεων τῆς πεπτωκυῖας φύσεως, ὡς ἡ ἐπισυναγωγή τῶν διασκορπισμένων τέκνων τοῦ Θεοῦ. Θὰ δείξει ἔτσι ἔμπρακτα ἡ Ἐκκλησία ὅτι «οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλληνας, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θήλυ»⁵³. Ἴσως ἡ πρώτη καὶ ἄμεση συνέπεια αὐτῆς τῆς ἀλλαγῆς στάσης θὰ ἦταν νὰ μπορέσει νὰ ἀγκαλιάσει καὶ ἐνσωματώσει ἡ Ἐκκλησία μας καὶ τοὺς ὀρθόδοξους μετανάστες ποὺ προέρχονται ἀπὸ ἄλλες χῶρες.

- Ἡ αὐτονόητη καὶ ἐπείγουσα πιά ἐπιμόρφωση τῶν κληρικῶν, τῶν κατηχητῶν καὶ τῶν στελεχῶν τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου στὶς νέες κοινωνικὲς καὶ πολιτισμικὲς πραγματικότητες.
- Ἡ ἄσκηση τοῦ κατηχητικοῦ ἔργου στοὺς μετανάστες μὲ πολλὴ διάκριση καὶ εὐαισθησία, μὲ σεβασμὸ στὴν ἑτερότητα καὶ τὴν προσωπικότητα τοῦ καθενός, μακριὰ ἀπὸ ζηλωτικὸς προσηλυτισμοὺς καὶ θρησκευτικὸς καὶ πολιτισμικὸς ἱμπεριαλισμοὺς.
- Ἡ σύνδεση τῆς κατήχησης ὄχι μόνον μὲ τὴ ρηματικὴ διδασχὴ, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν θετικὴ στάση καὶ ἀποδοχὴ τοῦ διαφορετικοῦ, μὲ τὴν ἔμπρακτη ἀγάπη καὶ ἀλληλεγγύη, ὡς φανέρωση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τρόπου ζωῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κατανόησης τοῦ κοινωεῖν⁵⁴.
- Ἡ συνεργασία μὲ φορεῖς τῆς Ἐκκλησίας, τῆς πολιτείας, τῆς κοινωνίας τῶν πολιτῶν ἢ τῆς ἀκαδημαϊκῆς κοινότητας ποὺ δραστηριοποιοῦνται σὲ αὐτὴ τὴν κατεύθυνση.
- Ἡ ἐνίσχυση τοῦ κοινωνικοῦ καὶ φιλανθρωπικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς κοινωνικῆς συνοχῆς καὶ τῆς χωρὶς θρησκευτικῆς ἢ ἐθνικῆς διακρίσεις ἀλληλεγγύης.

Ὅπως πολὺ σωστὰ διαφαίνεται ἀπὸ τὸν τίτλο ἤδη τῆς διημερίδας μας, ἡ πολυπολιτισμικότητα δὲν εἶναι μόνον ἀπειλή, ἀλλὰ καὶ θετικὴ πρόκληση γιὰ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν θεολογία. Ὁ καθένας μας καλεῖται νὰ κάνει τὶς ἐπιλογές του καὶ νὰ πράξει ἀνάλογα.

53. Πρβλ. *Γαλ.*, 3:28.

54. Βλ. ἀνάπτυξη αὐτῆς τῆς ιδέας στὸ Θ. Ν. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, «Κατήχηση ἀλλοδαπῶν», εἰσήγηση στὸ Πανελλήνιο συνέδριο τοῦ «Συνδέσμου»: *Προοπτικὲς τοῦ νεανικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας σήμερα*, Ἀθήνα-Πειραιᾶς, 1-3 Νοεμβρίου 2002.